

TA'RÎFU EHLİ'T-TAKDÎS Bİ MERÂTİBİ'L- MEVSÛFÎNE Bİ'T-TEDLÎS (TABAKÂTU'L- MÜDELLİSÎN)

İbn Hacer el-ASKALÂNÎ

(Çeviren: Veysel ÖZDEMİR*)

Çevirenin Girişi

Hadîs ilimlerinde önemli bir yere sahip olan Şihâbuddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî el-Mısırî, 773/1372 târihinde Mısır'da dünyaya gelmiş, 852/1449 yılında ise Kâhire'de vefat etmiştir. Seksen yıla yakın ömründe başta hadîs olmak üzere birçok alanda eser te'lîf etmiştir.

Tercümesini yaptığımız İbn Hacer'in bu eseri, müdellis râvîler hakkında yazılan literatür içerisinde en meşhûrudur. Bu literatür Ali b. el-Medînî (ö. 234) ve el-Kerâbîsî (ö. 245, 248) ile başlamıştır¹. Ancak bu âlimlerin eserleri günümüze ulaşmadığı için içerikleri hakkında doğrudan bilgi sahibi değiliz. Mezkûr iki eserden sonraki te'lîf, Nesâî'ye (ö. 303) aittir. Nesâî eserinde 18 müdellis ismini zikretmiştir². Nesâî'den sonra Dârekutnî'nin (ö. 385) de müdellisler ile ilgili bir eseri olduğu bildirilmekle beraber bu eser de günümüze ulaşmamıştır³. Daha sonra el-Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463) *et-Tebyîn li-Esmâi'l-Müdellisîn* adındaki eseri gelmektedir. Ancak bu eser de günümüze ulaşmamıştır⁴. Bundan sonra ise Zehebî (ö. 748) kasîde şeklinde 30 müdellis ismini zikretmiştir⁵. Zehebî'nin iki öğrencisinden bir olan Makdisî (ö. 765),

* Yrd.Doç.Dr, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, veysel23@gmail.com.

¹ Muhammed b. İshâk İbn Nedîm, *el-Fihrist*, (thk. İbrahim Ramazân), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1417/1997, s. 282; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnâût), I-XXIX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1402/1982, 11, 60; Mûsâ b. Abdillâh Hacı Halife Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn an Esâmî'l-Kutub ve'l-Fünûn*, (thk. Şerafettin Yalatkaya, Rifat Bilge), I-II, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, tsz., I, 81.

² Bu eser *Zikru'l-Müdellisîn* adıyla tahkik edilmiştir. Bkz. Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *Tesmiyetü Meşâyihî Ebî Abdirrahman Ahmed b. Şu'ayb b. Ali en-Nesâî ellezîne Semî'a minhum ve Zikru'l-Müdellisîn*, (mhk. eş-Şerîf Hâtîm b. Ârif el-Avni), Dâru'l-Âlem, Mekke, 1423.

³ Hâfız Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Ta'rîfu Ehlî't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîne bi't-Tedlîs*, (thk. Kerîm Fuâd Muhammed el-Lem'î), y.y., tsz., 5; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, I, 81.

⁴ Ahmed b. Alî Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, (thk. Ebû İshâk İbrahim b. Mustafa), I-II, Mektebetü İbni Abbâs, Mısır, 2002, II, 371, 384, II, 384.

⁵ Bkz. Zehebî, *Tabakâtu'l-Huffâz ve Esmâu'l-Müdellisîn*, (thk. Mahmûd Ziyâd b. Ömer), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, y.y., 1421/2000.

hocasının zikrettiği isimleri biraz daha ziyâdeleştirerek müde'llisleri 57'ye çıkarmıştır⁶. Diğer öğrencisi olan el-Alâî (ö. 761) de hocasının kasidesinde zikrettiği müde'llis isimlerini 68'e çıkarmıştır⁷. İrâkî (ö. 806), el-Alâî'nin eserine yapmış olduğu hâşiyelerinde bu isimlere ilâvede bulunmuştur⁸. Ancak elimizde mevcut olmadığı için kaç müde'llis içerdiğine ait bir rakam veremiyoruz. İrâkî'nin oğlu (İbnu'l-İrâkî ö. 826) babasının bu çalışmasına ilâvelerde bulunarak müde'llislerin sayısını 79'a çıkarmıştır⁹. Akabinde Halebî (ö. 841), Makdisî ve el-Alâî'nin eserlerinden istifâde ederek yapmış olduğu çalışmasında 93 müde'llis râvînin ismini zikretmiştir¹⁰. İbn Hacer de kendisine kadar ulaşan bu te'lifâtan istifâde ederek eserinde 152 müde'llis râvînin ismini zikretmiştir.

İbn Hacer, bu eserinde el-Alâî'nin müde'llisleri beş mertebeye ayırarak arzetmiş olduğu metodu takip etmiştir. Bununla birlikte bu eserini İbnu's-Salâh'ın *Ulûmu'l-Hadîs*'i üzerine kaleme almış olduğu *Nüket*'inden önce te'lif ettiğini bildirmektedir¹¹. Nitekim *Ta'rîf*'de zikretmiş olduğu bazı müde'llis râvîlerin isimlerini *Nüket*'inde zikretmeyerek bu eserinde bilgilerini yeniden gözden geçirmiş, bir nevi tashîhte bulunmuştur¹².

Bu eser daha önce "*Hadîs Rivâyetinde Tedlis Uygulaması ve İbn Hacer'in Tabakâtu'l-Müde'llisîn Adlı Eseri*" adıyla Ömer Mehmet Ulusoy tarafından 2008 yılında tamamlanan yüksek lisans tezi içerisinde tercüme edilmiştir. Ancak yapılan tercümede gerek İbn Hacer'in küçük boyutta olan bu eserinde kullanmış olduğu veciz uslûbundan gerekse tedlis ile ilgili teknik ayrıntılara ve istilâhlara vâkîf olunamamaktan dolayı bazı hatalar bulunmaktadır. Hem bu hataların telâfisi hem de bu meşhûr eserden doğru faydalanılması amacıyla tarafımızdan tekrar tercüme edilmiştir. Yapmış olduğumuz bu tercüme ile ülkemizdeki hadîs ilimlerine dâir mirasa mütevâzî bir katkıda bulunmayı temenni etmekteyiz. İbn Hacer, eserde çoğu zaman hadîs âlimlerinin müde'llisler ile ilgili beyânatlarını kısaltarak vermiştir. Tercüme yapıpken bu ifadelerin doğru anlaşılması için özellikle ricâl edebiyâtındaki tam

⁶ İbn Hacer, *Ta'rîf*, 5; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, I, 81. Karyûtî, Makdisî'nin müde'llis râvîlerin isimlerini zikrettiği manzumunu İbn Hacer'in *Ta'rîf*'ine yapmış olduğu tahîkinin sonunda neşretmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîne bi't-Tedlis*, (thk. Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî), Mektebetü'l-Menâr, Ammân, 1403/1983, s. 70-71.

⁷ Bkz. Salahuddîn Ebî Sa'îd b. Halîl el-Alâî, *Câmiu't-Tahsil fî Ahkâmi'l-Merâsîl*, (thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi), Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1426/2005, 104-112.

⁸ İbn Hacer, *Ta'rîf*, 5; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, I, 81.

⁹ Bkz. Ebû Zur'a Ahmed b. Abdirrahim b. el-İrâkî, *Kitâbu'l-Müde'llisîn*, (thk. Rîf'at Fevzî Abdulmuttalib, Nâfiz Hüseyin Hammâd), Dâru'l-Vefâ, y.y., 1415/1995.

¹⁰ Bkz. Bürhânuddîn İbrahim b. Muhammed Sıbt İbnu'l-Acemî el-Halebî, *et-Tebyîn li-Esmâi'l-Müde'llisîn*, (thk. Yahyâ Şefîk), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986.

¹¹ İbn Hacer, *en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh*, (thk. Rebî' b. Hâdî Umeyr), I-II, Medine, 1404/1984, II, 650.

¹² Bkz. İbn Hacer, *Nüket*, II, 637-49.

metinlerine bakmaya çalıştık.

Son olarak; hiçbir kul hatadan beri değildir. Dolayısıyla bu tercümede ortaya çıkacak hatalardan dolayı ilim ehlinin hüsnü niyetine sığındığımızı beyân ederiz.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Hamd; her türlü noksanlıktan uzak, tesbîh ve takdîse layık olan Allah'a, Salât ve selâm, açık veya gizli her türlü ayıptan uzak Allah'ın kulu ve resulüne ve O'nun nurunun sardığı, tedlîse ihtiyacı olmayan âl ve ashâbına olsun.

Müdellislerin tanınması ve ezberlenebilmesi amacıyla hazırladığım *Ma'rifetü Merâtibi'l-Mevsûfine bi't-Tedlîs fî Esânidi'l-Hadîsi'n-Nebevî* adlı bu kitap hocalarımızın hocası Selâhuddîn el-Alâî'nin – Allah hepsini rahmetine ğarketsin – *Câmiu't-Tahsîl* adlı kitabına dayanmaktadır. Bununla birlikte dikkatli bir araştırma neticesinde bilinen çok sayıda müdellis ismi ziyâde edilmiştir.

Müdellisler beş mertebeye ayrılmaktadır:

Birinci Mertebe: Yahya b. Sa'îd el-Ensârî gibi nâdiren tedlisle vasıflananlardır.

İkinci Mertebe: Hadîs imâmlarının tedlîs yaptıklarına ihtimal verdikleri kimselerdir. Rivâyetlerinin geneline oranla tedlislerinin azlığı ve hadîste imâm olmaları hasebiyle hadîs imâmları, sahîhlerinde bunların rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir. Süfyân es-Sevrî ve yalnızca sika râvîleri tedlîs yapan Süfyân b. Uyeyne gibi.

Üçüncü Mertebe: Çokça tedliste bulunanlardır. Hadîs imâmları; bunların ancak semâ'ını açıkladıkları hadîslerini delil olarak kullanır. Bu grup içerisinde hadîsleri tamamen reddedilenler olduğu gibi İbn Zübeyr el-Mekkî gibi hadîsleri kabul edilenler de vardır.

Dördüncü Mertebe: Bakiyye b. el-Velîd gibi zayıf ve mechûl râvîlerden çokça tedlîs yaptıklarından dolayı hadis imamlarının, rivayette semâ'ını açıklamadıkça hadisleri ile ihticâc etmememe hususunda ittifak ettiği kimselerdir.

Beşinci Mertebe: Tedlîs dışında herhangi bir sebepten dolayı zayıf addedilen râvîlerdir. Semâlarını beyân etmeleri durumunda bile hadîsleri merdûddur. Ancak İbn Lehî'a gibi zayıflığı hafif olmasından ötürü tevsîk edilenler de vardır.

el-Hâfız Selâhuddîn mezkûr kitabında bu taksîmi yapmıştır. Müvellislerden isminin başında “h” remzi olanlar mezkur kitapta zikredilmiş, “h” remzi bulunmayanlar ise ziyadelerdir.

Mutekaddimûndan bazı âlimler, müvellislerin isimleri ile ilgili müstakil eserler te'lif etmişlerdir. İmâm Şâfiî'nin talebelerinden olan el-Hüseyn b. Ali el-Kerâbîsî, Nesâî ve Dârekutnî bunlardandır. Daha sonra ise hocalarımızın hocası el-Hâfız Şemsüddîn ez-Zehabî bu alana birkaç beyitten oluşan manzum bir eser kazandırmıştır. Onu ise talebeleri el-Hâfız Ebû Mahmûd Ahmed b. İbrahim el-Makdisî ile Zehabî'nin zikretmediği bir çok ismi ilâve etmek sûretiyle ele alan el-Alâî takip etmektedir. Akabinde de hocamız, asrın hâfızı Ebû'l-Fadl b. el-Hüseyn (el-İrâkî), el-Alâî'nin kitabına hâşiyeleri yazdığı zeylinde birkaç isim daha ilâve etmiştir. Sonra Allâme Kâdîu'l-Kudât Veliyyuddîn Ebû Zur'a el-Hâfız İbnu'l-Hâfız, babasının el-Alâî'nin kitabına yapmış olduğu hâşiyeleri biraraya getirip, birkaç isim ilâvelerde bulunarak, yeni bir tasnifle müstakil bir eser te'lif etmiştir. İbnu'l-İrâkî, bu eserinde el-Alâî'ye yapmış olduğu ziyâdeleri “زاي” remziyle belirtmiştir.

Müteahhirûndan da müvellislerle ilgili müstakil eserler te'lif edenler olmuştur. Büyük muhaddis ve mutkin Burhânuddîn el-Halebî Sıbt İbnu'l-Acemî, el-Alâî'nin kitabına bağlı kalarak, ona az sayıda müvellis ismi eklemiştir. el-Alâî'nin kitabında müvellis olarak zikredilenlerin toplamı 68 kişidir. Buna İbnu'l-İrâkî 13 kişi, el-Halebî ise 32 kişi ilâve etmiştir. Ben de bu ikisinin ziyâdelerine 39 kişi ilâve ederek kitabımda toplam 152 müvellis ismi zikrettim. Ayrıca *Kütüb-ü Sitte* imâmlarının, hadîslerini tahrîc ettikleri râvîleri farklı remizlerle belirttim.

(Tedlîs İle İlgili Bazı Kavramların Tanımları)

Tedlîs; bazen isnâdda bazen da şuyûhta olur. *İsnadda tedlîs*; Bir râvînin mülâkî olduğu veya gördüğü fakat meclisinde bulunmadığı kişiden, semâ etmediği bir rivâyeti semâ etmiş gibi muhtemel (semâ ile alınma ihtimali içeren) sîgalarla rivâyet etmesidir. Buna hocasını gören ve onun meclisinde oturmayan kimse de dahildir.

Tedlîsu'l-İsnad şu kısımları içermektedir:

Tedlîsu'l-Kat': Râvînin rivâyet edatını hazf edip; “الزهري عن أنس / Zührî Enes'den” şeklindeki gibi (kısaltarak) rivâyet etmesidir.

Tedlîsu'l-Atf: Râvînin bir hadîsi rivâyet ederken semâ ettiğini belirterek onu aldığı hocasının ismine; söz konusu hadîsi kendisinden almadığı başka bir hocasının da ismini atfederek rivâyet etmesidir.

Tedlîsu't-Tesviye: Râvînin şeyhini kurtarmak için yaptığı bir tedlîstir. Şayet (yukarı kısımda) bu anlaşılırsa senedde tedlîs yapıldığına hükmedilir. Anlaşılmazsa bu durumda iki ihtimal vardır: Sikadan tahdîs ettiğini tasrîh ettiği

rivâyetleri alınır, diğerlerinin hükmünde ise tevakkuf edilir.

Eğer mu'âsır olup, likâsının sâbit olmadığı bir şeyten muhtemel sîgalarla rivâyet etmişse bu *İrsâlu Hafî*'dir. Kimileri bunu da tedlîs kapsamına almışsa da bunları birbirinden ayırmak daha münasiptir.

Bazı muhaddislerin şeyhlerinden semâ etmeden, icâzet ile aldıkları hadîsleri semâya delâlet eden tahdîs veya ihbâr sîgalarıyla rivâyet etmesi de tedlîs kapsamına girmektedir.

Tedlîs yapmakla vasıflandırılmayan sikaların mülâkî olduğu kişilerden muhtemel sîgalarla yapmış olduğu rivâyetler, semâya hamledilir; mu'âsır olduğu kişilerden muhtemel sîgalarla yapmış olduğu rivâyetler ise muhtâr olan görüşe göre semâya hamledilmez. Buhârî ve hocası İbnu'l-Medîni'nin görüşleri de bu istikamettir.

Bir râvînin mu'âsır olmadığı kişilerden muhtemel sîgalarla rivâyet etmesi mutlak *İrsâl*'dir. Eğer râvî, tâbi'î ise bu hadîs *Mürsel*, tâbi'inden sonraki tabakalarda ise *Munkatı* veya *Mu'dal* olarak isimlendirilir. Allah'a hamd olsun ki bu konuyu ulûmu'l-hadîste uzun uzadıya açıkladım.

Vicâde ile aldığı rivâyetleri tahdîs sîgası ile veya tahdîs sîgasını “حدثنا” şeklinde (çoğul olarak) kullanan râvîler de müdellislerden sayılmışlardır. İnşallah ileride bu şekilde tedlîs yapanlarla ilgili açıklama gelecektir.

Suyûh Tedlîsi ise râvînin şeyhini meşhûr olmayan isim, lakab, künye ve nisbesiyle zikretmesidir. Bu, genellikle iksâr (çok şeyhi olduğu) izlenimi uyandırmak için ve bazen de zayıf olan şeyhin gizlenilmesi amacıyla yapılmaktadır. Bunun taammüden yapılması *Tedlîsu'l-İsnad*'da da olduğu gibi hıyanettir. Allah en iyi yardımcıdır.

Birinci Mertebe

Bu mertebede 33 kişi yer almaktadır.

I. Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk el-İsbehânî el-Hâfîz Ebû Nu'aym (ö. 430)

Meşhûr birçok tasnîfin sahibidir. *Hilyetü'l-Evliyâ, Ma'rifetü's-Sahâbe* ve *Sahîhayn* üzerine yapmış olduğu *Müstahrecler* bunlardan bazılarıdır. Mu'âsır olup da mülâkî olmadığı kişilerden icâzetle almış olduğu hadîsleri icâzetle aldığını beyân etmeden “أخبرنا” sigasıyla rivâyet etmiştir. Fakat o işittiği kimseden rivayette bulunduğunda ister kıraat ister semâ olsun “حدثنا” der. Bu, bazılarının da yaptığı gibi, onun metodudur. Onun bu metodunu bilmeyenler bunu tedlîs saymışlardır.

el-Hatîb el-Bağdâdî “Ebû Nu'aym'ın bazı konularda mütesâhil davrandığını gördüm. İcâzetle aldığı hadîsleri rivâyet ederken ‘أخبرنا’ sîgasını kullanıp, icâzetli rivâyet olduğunu beyân etmemiş olması bunlardan biridir.”

demıştır. Zehebî de “*Bu, Ebû Nu'aym'ın uygun gördüğü bir metoddur. Bu da bir nevi tedlistir. Başkaları da bu metodu uygulamışlardır.*” demıştır.

2. *Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hâzîm es-Semerkanî Ebû Yahyâ el-Kerâbîsî (ö. 356)*

Meşhûr bir muhaddistir. Muhammed b. Nasr el-Mervezî (ö. 294) ile Muhammed b. İshâk b. Huzeyme'den (ö. 311) hadîs semâ etmiştir. (Ebû Sa'îd Abdurrahman b. Muhammed) el-İdrîsî (ö. 404-405) “*Onun Muhammed b. Nasr'dan daha çok rivâyet ettiği ve bunların töhmet altında olduğu*”nu söylemiştir. Yani Muhammed b. Nasr'dan icâzetle aldığı hadîslerle (semâ ile aldıklarını ayırmadan aynı sîga ile rivâyet ederek) tedlîs yapmıştır. Onun icâzeti sahihtir. el-İdrîsî “*Muhammed b. Nasr'ın (icâzete dâîr) el yazısını onda gördüm.*” demıştır.

3. *Ahmed b. Muhammed b. Yahya b. Hamza ed-Dimeşkî el Kâdî (ö. 281-290)*

Rivâyetlerinin çoğu babası → dedesi tarikiyle aldıklarıdır. Ancak Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 277) “*Onun 'Babamdan herhangi bir şey semâ etmedim' dediğini işittiğini*” belirtmiştir. Ebû Avâne el-İsferâyînî (ö. 316) de “*Onun babasından icâzeti vardır ve bu yolla aldığı hadîsleri rivâyet etmiştir.*” demiş yani bu rivâyetlerin icâzet yoluyla olduğunu beyân etmemiştir.

4. *İshâk b. Râşid el-Cezerî, B – SE* (ö. 151-160)*

Vicâde ile elde etmiş olduğu hadîsleri rivâyet ederken “*حَدَّثَنَا*” sîgasını kullanmıştır. Hâkim *Ulûmu'l-Hadîs*'inde İsmail'den şu rivâyeti nakletmektedir: “*Zührî'den rivâyet ettiğinde 'Onunla nerede karşılaştın?' diye sorulmuş, o da; 'Beytü'l-Makdis'e gittiğimde ona ait bir kitap buldum.' demıştır.*”

* Burada kullanılacak rumuzların anlamları şöyledir:

- B** : Buhârî, Sahîh
Bt : Buhârî Sahîh'de ta'likten
Be : Buhârî, el-Edebu'l-Müfred
Bk : Buhârî, *Cüz'ü'l-Kırâati Halfe'l-İmâm*
Br : Buhârî, *Cüz'ü Ref'i'l-Yedeyn*
Bh : Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İ'bâd*
M : Müslim, Sahîh
D : Ebû Dâvud, Sünen
Dm : Ebû Dâvud, Merâsîl
T : Tirmizî, Sünen
Tş : Timizî, Şemâil
N : Nesâî, Sünen
İM : İbn Mâce, Sünen
İMt : İbn Mâce, Tefsîr
KS : Kütüb-ü Sitte
SE : Sünen-i Erba'a

5. Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî, KS (ö. 131)

Hadîs imâmıdır ve hadîsleri ile ihticâc konusunda ittifâk edilmiştir. Enes'i görmüş olmakla birlikte ondan hadîs semâ etmemiştir. Buna rağmen an'ane yoluyla ondan pek çok hadîs rivâyet etmiştir. Dârekutnî ve Hâkim bunları kitaplarında tahrîc etmiştir.

6. Eyyûb b. en-Neccâr el-Yemâmî, B – M – N (ö. 181-190)

“Yahyâ b. Ebî Kesîr'den (ö. 129) sadece bir hadîs işittim.” sözü sahîhtir; ancak ondan birden fazla hadîs rivâyet etmiştir.

7. Cerîr b. Hâzım b. Zeyd el-Ezdî, KS (ö. 170)

Sika râvîlerdendir. Yahyâ el-Himmânî (ö. 228) onun, Ebû Hâzım → Sehl b. Sa'd yoluyla rivâyet ettiği Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'in arkasında namaza durması ile ilgili hadîste tedlîs yaptığını söylemektedir.

8. el-Hüseyn b. Vâkid el-Mervezî, Bt – M – SE (ö. 157, 159)

Etbâ'u't-tâbiîn tabakasının sika râvîlerindendir. Dârekutnî (ö. 385) ve Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö. 446), onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

9. Hafs b. Ğiyâs el-Kûfî el-Kâdî, KS (ö. 194, 195)

Etbâ'u't-tâbiîn tabakasının sika râvîlerindendir. Ahmed b. Hanbel (ö. 241) ve Dârekutnî onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

10. Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ, KS (ö. 141)

Meşhûr olan en güvenilir râvîlerden biridir. Hâlid b. Ebî's-Salt'tan (111-120) işittiği “Bevl yaparken kibleye yönelmek” ile ilgili hadîsi İrâk b. Mâlik'ten (ö. 100) rivâyet etmiştir.

11. Zeyd b. Eslem el-Ömerî, KS (ö. 136)

Hz. Ömer'in âzadlılarından. Beyhakî, Zeyd'in “Selâmı işâretle karşılama” ile ilgili hadîsi İbn Ömer'den rivâyet ettiğini, İbn Uyeyne'nin de “Birisine, Zeyd'in bu hadîsi İbn Ömer'den bizzat semâ edip etmediğini sormasını söyledim, o da bunu sorunca Zeyd ‘Birbirimizle sadece konuştuk.’ diye cevap verdi.” dediğini nakletmektedir. Bu cevap Zeyd'in İbn Ömer'den çok sayıda rivâyette bulunmasına rağmen bu rivâyette semâ'nın olmadığını dolayısıyla da bunda tedlîs yaptığını göstermektedir.

12. Seleme b. Temmâm eş-Şekarî, N (ö. 131-140)

Etbâ'u't-tâbiîn tabakasındandır; ancak İbn Hibbân *Sikât*'ında onun tâbiûndan olduğunu belirtmiştir. İbn Ebî Hâtim (ö. 327) onun tedlîs yaptığını

dair rivâyeti delil olarak zikretmiştir¹³. Bundan dolayı el-Alâî, *Merâsîl* adlı kitabında onun için “*Sanki o müde'llis idi.*” demiştir.

13. Şibâk ed-Dabbî, D – N – İM (ö. ?)

İbrahim en-Nehaî'nin talebelerinden olup meşhûr Kûfelilerdendir. Dârekutnî ve Hâkim, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

14. Tâvus b. Keysân el-Yemânî, KS (ö. 106)

Meşhûr tâbiilerdendir. Kerâbîsî *Müde'llisîn* adlı kitabında onu da zikretmiş ve hakkında “*İbn Abbâs'ın ilminden çokça istifade etmiş, daha sonra bunları mürsel olarak rivâyet etmiştir.*” demiştir. Âişe'den de rivâyette bulunmuştur. İbn Ma'în “*Âişe'den semâ'ı olduğunu sanmıyorum.*”, Ebû Dâvud da “*Âişe'den semâ'ının olduğunu bilmiyorum.*” demiştir.

15. Abdullah b. Zeyd el-Cermî Ebû Kılâbe, KS (ö. 104)

Tâbi'ünün meşhûrlarındandır. Künyesi ile şöhrat bulmuştur. Zehebî ve el-Alâî onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

16. Abdullah b. Atâ et-Tâifî, M – SE (ö. 140)

Sonradan Mekke'ye yerleşmiş tâbi'ünün küçüklerindedir. Şu'be'nin Ebû İshâk es-Sabî'î'den rivâyet ettiği tedlîs ile ilgili bir olayı meşhûrdur¹⁴.

17. Abdullah b. Vehb el-Mısrî, KS (ö. 197)

Meşhûr fakihlerdendir. Muhammed b. Sa'd *Tabakât*'ında onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

18. Abdurabihi b. Nâfi' Ebû Şihâb el-Hennât, B – M – D – N – İM (ö. 171, 172)

Sonradan Medâin'e yerleşmiştir. İbn Ma'în onu tevsîk etmiş, Nesâî ise leyyîn olduğunu söylemiştir. el-Hatîb, *Târîh* adlı kitabının mukaddimesinde onun bir hadîste tedlîs yaptığına işaret etmiştir.

¹³ Bkz. Ebu Abdillâh Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, 1371/1952, I, 235.

¹⁴ Bu meşhûr kıssa şöyledir: Şu'be, Abdullah b. Atâ'nın → Ukbe yoluyla “Develeri otlatırken nöbetleşirdik...” şeklindeki rivâyetini duyduktan sonra Abdullah ile karşılaştığında bu rivâyeti Ukbe'den semâ edip etmediğini sormuş, o da Sa'd b. İbrahim'den işittiğini söylemiş. Sa'd ile karşılaştığında bu rivâyeti kimden işittiğini sormuş, o da Ziyâd b. Mihrâk'tan işittiğini söylemiş, Ziyâd ile karşılaşınca, o da bu rivâyeti bir râvîden o da Şehr b. Havşeb'den rivâyet ettiğini söylemiştir. Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'efâi'r-Ricâl*, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997, V, 277.

19. Ali b. Ömer b. Mehdî ed-Dârekutnî (ö. 385)

Meşhûr hadîs hâfızlarındandır. Ebû'l-Fadl b. Tâhir (ö. 507) onun hakkında “*Dârekutnî'nin tedlîsteki metodu gizlidir. 'Ebû'l-Kâsım el-Beğavî'ye okundu/arz olundu filan kişi de size tahdîs etti', diyerek semâ ettiği vehmini uyandırmakta ancak ben semâ ettim dememektedir.*” demiştir.

20. Amr b. Dînâr el-Mekkî, KS (ö. 126)

Tâbi'ünün meşhûr sika râvîlerindedir. Hâkim *Ulûmu'l-Hadîs'*inde onun tedlîs yaptığına işâret etmiştir.

21. el-Fadl b. Dükeyn b. Züheyr Ebû Nu'aym el-Kûfî, KS (ö. 218, 219)

Meşhûr râvîlerdendir. Buhârî'nin büyük şeyhlerindedir. Ahmed b. Sâlih el-Mısrî (ö. 248) onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

22. Mâlik b. Enes, KS (ö. 179)

Meşhûr hadîs imâmıdır. Sevr b. Zeyd (ö. 135) → İkrime (ö. 104) → İbn Abbâs yoluyla gelen bir hadîsin isnâdında İkrime'yi düşürerek tesviye tedlîsi yaptığı için müdellislerden sayılması gerekir. *Muvatta'*ında başka hadîslerde de Sevr → İbn Abbâs yoluyla rivâyette bulunup aradaki İkrime'yi zikretmemiştir. Bununla birlikte başka bir isnâdda da Âsım b. Abdullah'ı da düşürmüştür. Dârekutnî bunu (tedlîs olarak) zikretmiş, İbn Abdilber ise tedlîs olmadığını söylemiştir.

23. Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre el-Buhârî, T – N (ö. 256)

Ebû Abdillâh b. Mende (ö. 395), Buhârî'nin “*قال فلان و قال لنا فلان*” ifadeleriyle naklettiği rivâyetlerde tedlîs olduğunu söylemiş; ancak bu konuda ona kimse muvafakât etmemiştir. Zira yaptığı araştırmalar neticesinde onun semâ etmediği rivâyetlerde “*قال*”, semâ ile alıp ta şartına uymayan veya mevkûf rivâyetlerde ise “*قال لي أو قال لنا*” dediğini, böyle bir metodunun olduğunu tespit ettim.

24. Muhammed b. İmrân b. Mûsâ el-Merzubânî (ö. 384)

Târîhi rivâyetleri yazardı. İcâzetle almış olduğu haberleri beyân etmeksizin tahdîs (*حدثنا*) ve ihbâr (*أخبرنا*) sîğaları ile rivâyet etmiştir. el-Hatîb ve başkaları onu müdellis olarak zikretmiştir.

25. Muhammed b. Yezîd b. Huneyys, el-Âbid T – İM (ö. 220'den sonra)

İbn Hibbân onun hakkında “*Sadece semâ'ını beyân ettiği rivâyetlerine itibar edilir.*” demiştir.

26. Muhammed b. Yûsuf b. Mesdî el-Hâfız el-Endelüsî (ö. 663)

Hicrî yedinci yüzyılda Mekke'ye yerleşmiştir. İcâzet ile (aldığı haberleri,

bu şekilde aldığıını beyân etmeksizin rivâyet ederek) tedlîs yapmıştır. (Üç ciltlik) *Mu'cem*'i meşhûrdur. 663'te Mekke'de vefat etmiştir.

27. Mahreme b. Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşec, Be – M – D – N (ö. 159)

Ali b. el-Medîni onun için “*Babasından çok az hadîs semâ etmiştir.*” demiştir. Babasından hiçbir hadîs semâ etmemesine rağmen ondan çok sayıda hadîs rivâyet ettiği de söylenilmiştir. Ebû Dâvud “*Babasından sadece bir hadîs semâ ettiğini, onun da vitir hadîsi olduğu*”nu söylemiş, Zekeriyâ es-Sâci, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır. Mâlik de “*Mahreme babasından semâ'ı olduğuna dâir bana yemin etti.*” demiştir. Mûsâ b. Seleme ise “*Mahreme'ye babasından semâ'ı olup olmadığını sordum, o da 'Babama yetişmedim, bunlar onun kitaplarıdır.*” dediğini nakletmiştir.

28. Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüri, T (ö. 261)

Meşhûr hadîs imâmıdır. İbn Mende “*Müslim'in şeyhlerinden semâ etmediği birşeyi 'قال لنا فلان' şeklinde rivâyet etmesi tedlîstir.*” demiştir. Ancak şeyhimiz el-Hâfız Ebû'l-Fadl b. el-Hüseyn (el-İrâkî), İbn Mende'nin bu iddiasını reddetmiştir ki doğru olan da budur.

29. Mûsâ b. Ukbe el-Medenî, KS (ö. 141)

Küçük tâbi'ilerdendir. Sika olduğunda ittifâk edilmiştir. Dârekutnî, İsmâil'nin Mûsâ hakkındaki sözüne¹⁵ atıfta bulunarak tedlîs yaptığını belirtmiştir.

30. Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm, KS (ö. 145, 146)

Tâbi'nin küçüklerinden olup meşhûrdur. Ebû'l-Hasen İbnu'l-Kattân onunla ilgili bir rivâyete dayanarak tedlîs yaptığını söylemiş, Zehebî ise İbnu'l-Kattân'ın bu iddiasını reddetmiştir. İlgili rivâyet şöyledir: “*Hişâm üç kez İrâk'a gitmiş, birinci defa gittiğinde babasından semâ'ını tasrîh ederek bir hadîs rivâyet etmiş, ikinci gidişinde ise semâ'ını tasrîh etmeksizin çok sayıda rivâyette bulunmuştur...*”¹⁶ Buna göre Hişâm, babasından semâ etmediği hadîsler rivâyet etmiştir. Bu ise tedlîstir.

¹⁵ İsmâilî, Mûsâ b. Ukbe'nin Zührî'den semâ'ı olmamasına rağmen ondan rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*, (thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-VII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1425/2004, VI, 471.

¹⁶ Buradaki rivâyet eksik ve hatalıdır. Rivâyetin aslı şöyledir: Hişâm, üç kez İrâk'a gitmiştir. Birinci defa gittiğinde babasından bir hadîs rivâyet ederken “*حدثني أبي*” şeklinde tahdîs sîgası ile semâ'ını tasrîh ederek rivâyet etmiş, ikinci gidişinde “*أخبرني أبي*” şeklinde ihbâr sîgası ile üçüncü gidişinde ise semâ'ını tasrîh etmeksizin “*أبي عن فلان*” şeklinde rivâyet etmiştir. Aslında Hişâm bu rivâyeti babasından semâ etmemiş, başka bir kişi aracılığıyla elde etmiştir. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 650-51.

31. Lâhik b. Humeyd, Ebû Miclez el-Basrî, KS (ö. 106, 109)

Tâbi'ünün meşhûrlarından olup Enes'in talebelerindedir. Künyesi ile şöhet bulmuştur. İbn Ebî Hayseme (ö. 279), İbn Ma'in'in onun tedlis yaptığına dair sözüne işaret etmiş, Dârekutnî de bunu te'kid etmiştir.

32. Yahyâ b. Sa'id b. Kays el-Ensârî el-Medenî, KS (ö. 144)

Küçük tâbi'in tabakasının meşhûr râvîlerindedir. Ali b. el-Medînî onun tedlis yaptığını belirtmiş, Abdulğani b. Sa'id el-Ezdî (ö. 409), bu bilgiyi (*el-Kemâl* adlı) kitabında nakletmiştir. Dârekutnî de onu tedlisle vasıflandırmıştır.

33. Yezîd b. Hârûn el-Vâsîti, KS (ö. 206)

Etbâ'u't-tâbi'inin büyüklerindedir. "Bir hadîs dışında tedlis yapmadım. Onun da hiç bereketini görmedim!" demiştir.

İkinci Mertebe

Bu mertebedekilerin sayısı 33'tür.

34. İbrahim b. Süleyman el-Eftas ed-Dimeşkî, T – İM (ö. 141-150)

Mekhûl (ö. 112) ve başkalarından rivâyet etmiş, ondan da Yahyâ b. Hamza (ö. 183) ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Ebû Hâtim, hakkında "Lâ be'se bihi" demiş; Buhârî de tedlis yaptığını belirtmiştir¹⁷.

35. İbrahim b. Yezîd en-Nehâî, KS (ö. 96)

Tâbi'ünün meşhûr fakîhlerinden biri olup, Kûfe ehliindedir. Hâkim, tedlis yaptığını zikretmiştir. Ebû Hâtim "Sahâbeden Âişe dışında hiç kimse ile mülâki olmamış; ondan da semâ'ı yoktur. Sahâbeden özellikle de İbn Mes'ûd'dan çokça irsâl yapmıştır. Enes ve diğerlerinden de mürsel nakletmiştir." demiştir.

36. İsmail b. Ebî Hâlid el-Kûfî, KS (ö. 146)

Sika ve meşhûr olup tâbi'ünün küçüklerindedir. Nesâî onu tedlis yapmakla vasıflandırmıştır.

37. Eş'as b. Abdîmelik el-Hümrânî, Bt - SE (ö. 142, 146)

Basralıdır. Hakkında Mu'âz (b. Mu'âz ö. 196) "Eş'as'ın şunu söylediğini işittim; Hasanul-Basrî'den üç hadîs dışında size rivâyet ettiğim bütün hadîsleri ondan semâ ettim. Bunlar da "Saf dışında rükû etme"¹⁸, "Hayızlı kadının iddeti

¹⁷ Buhârî, İbrahim b. Süleyman'ın Yezîd b. Yezîd el-Câbir'den rivâyetinin mürsel olduğunu söylemiştir. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Kütâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Ata), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1429/2008, I, 280-81.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, V, 39.

ve alış-verişte samimiyet ile ilgili Ali'nin hadisidir.”¹⁹ demiştir.

38. Beşîr b. el-Muhacir el-Ğanevî, M – SE (ö. 141-150)

Kûfeli olup küçük tâbi'îlerdendir. İbn Hibbân *Sikât*'ında onun tedlîs yaptığını söylemiştir²⁰.

39. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadremî, Be – M – SE (ö. 80)

Şam ehlinden ve tâbi'ünün sikalarındandır. Zehebî, *Tabakâtu'l-Huffâz*'ında onun hakkında “*Sahâbenin büyüklerinden tedlîs yapmış olabilir.*” demiştir²¹.

40. el-Hasen b. Ebî'l-Hasen el-Basrî, KS (ö. 110)

Meşhûr hadîs imâmlarından ve tâbi'ünün ileri gelenlerindedir. Osman'ı görmüş ve onun hutbesini dinlemiştir. Ali'yi de görmüş, fakat ondan semâ'ı sâbit olmamıştır. Buna rağmen onların her birinden irsâl yoluyla çokça rivâyette bulunmuştur. Nesâî ve başkaları, onun isnâd tedlîsi yaptığını söylemişlerdir.

41. el-Hasen b. Ali et-Temîmî Ebû Ali İbnu'l-Muzhib (ö. 444)

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini (Ebû Bekir) el-Katî'i'den (ö. 367) rivâyet etmiştir. el-Hatîb, onunla ilgili “*el-Katî'i'den semâ etmediği hadîsi rivâyet etmiştir.*” demiş, Zehebî ise “*Belki de onun hadîslerini icâzet veya vicâde ile almıştır.*” demiştir. Ayrıca el-Hatîb “*Bana Ebû Ömer b. Mehdî'den bir hadîs rivâyet etti; ben de; İbn Mehdî'nin böyle bir hadîsi yoktur deyince o da hadîsin üzerini çizdi.*” demiştir. Yine el-Hatîb “*Kendi ismini dâhil ettiği bölümler hariç Müsned'deki semâ'ı sahihtir.*” demiştir. İbn Nükta (el-Hatîb'in bu sözünü) şöyle açıklamaktadır: “*Fedâle b. Ubeyd ve Avf b. Mâlik'in Müsned'leri ile Câbir'in Müsned'inden bir kısmını rivâyet etmemiştir. Ayrıca eğer o ismini dâhil etseydi hepsine bunu yapardı. el-Hatîb'in bahsettiği (el-Hasen'in, İbn Hanbel'in Müsned'inin bir kısmına) ismini dâhil etmesi ise onun bunları semâ veya icâzetle aldığı anlamına gelmektedir.*”

42. el-Hasen b. Mes'ûd Ebû Ali ed-Dimeşkî, İbnu'l-Vezîr (ö. 543)

Hafızasının kuvveti ile bilinen müksir (çok rivâyeti olan) muhaddislerdendir. İbn Asâkir onu tedlîs yapmakla vasıflandırmış ve 543 yılında vefat ettiğini söylemiştir²².

¹⁹ Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, I, 401.

²⁰ Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Sikât*, (thk. Muhammed Abdulmu'îd Hân), I-IX, Dâiretu'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1393/1973, VI, 98.

²¹ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, (thk. Zekerriyyâ Umeyrât), I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998, I, 42.

²² Ali b. Hasen b. Hibetillah b. Abdillâh (İbn Asâkir), *Târîhu Medineti Dimeşk*, (thk. Ömer b. Ğarâme el-Omrevî), I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1415/1995, XIII, 392-94.

43. el-Hakem b. Uteybe, KS (ö. 113)

Tabî'ünün küçüklerinden olup Kûfe'nin meşhûr fakîhlerindedir. Nesâî, tedlîs yaptığını söylemiş, Sülemî de tedlîs yaptığına dâir Dârekutnî'nin görüşünü nakletmiştir.

44. Hammâd b. Üsâme Ebû Üsâme el-Kûfî, KS (ö. 201)

Etbâ'u't-tâbi'inin hâfız muhaddislerindedir. Künyesi ile meşhûrdur. Hadîsleriyle ihticâc edilebileceği hususunda ittifak edilmiştir. Hicrî 200 yılında vefat etmiştir. Hakkında el-Muaytî “Önceleri çok tedlîs yapmış fakat daha sonra bundan vazgeçmiştir.” demiştir. İbn Sa'd da “Çok hadîs rivâyet etmiştir. Tedlîs yapmış; ancak yaptığı tedlîslerini de açıklamıştır.” demiştir. Ahmed b. Hanbel ise “Hadîsleri sahîh/doğru yazar, kitabını da iyi zabtederdi/korurdu. Çok güvenilirirdi, öyle ki ondan daha güvenilirli yoktu. Neredeyse hiç hata yapmazdı. 201 yılında vefat etti.” demiştir.

45. Hammâd b. Ebî Süleyman el-Kûfî, Be – M – SE (ö. 120)

Meşhûr fakîhlerdendir. Şâfîî onunla ilgili şunları söylemiştir: “Hammâd, İbrahim en-Nehâî yoluyla bir hadîs rivâyet edince Şu'be; Hammâd'a bu hadîsi İbrahim'den işitip işitmediğini sormuş, o da bu hadîsi Muğîre b. Miksem yoluyla İbrahim'den aldığını söylemiştir.”

46. Hâlid b. Me'dân eş-Şâmî, KS (ö. 103)

Meşhûr sikalarındandır. Zehebî onun hakkında “Hem irsâl hem de tedlîs yapardı” demiştir.

47. Zekeriyâ b. Ebî Zâide el-Kûfî, KS (ö. 146-149)

Etbâ'u't-tâbi'indedir. Rivâyetlerinin çoğu (Âmir) eş-Şa'bi'dendir. Hakkında Ebû Hâtim “eş-Şa'bi ve İbn Cüreyc'den tedlîs yapardı.” demiştir. Dârekutnî de onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

48. Sâlim b. Ebî'l-Ca'd el-Kûfî, KS (ö. 97-100)

Tâbi'ünün meşhûr sikalarındandır. Zehebî *Mizân*'ında (tedlîs yaptığını) zikretmiştir²³.

49. Sa'îd b. Abdilazîz ed-Dimeşkî, Be – M – SE (ö. 167)

Şamlıların büyüklerinden olup sikadır. Evzâî'nin tabakasındandır. Ziyâde b. Ebî Sevde'den rivâyet etmiştir. Hakkında Ebû'l-Hasen İbnu'l-Kattân “Ziyâde'den semâ mı etti yoksa ondan tedlîs mi yaptı bilinmiyor.” demiştir.

²³ “Tâbi'ünün sikalarındandır. Ancak hem tedlîs hem de irsâl yapar.” Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ali Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdilmevcûd), I-VIII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1995, III, 162.

50. Sa'îd b. Ebî Arûbe el-Basrî, KS (ö. 156-157)

Enes'i görmüştür. Rivâyetlerinin çoğu Katâde'dendir. İhtilâta uğrayanlardandır. Nesâî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır.

51. Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî, KS (ö. 161)

Meşhûr imâm, fakîh, âbid ve büyük hadîs hâfızıdır. Nesâî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmış; Buhârî ise onun hakkında "*Tedlîsi ne kadar da azdır.*" demiştir²⁴.

52. Süfyân b. Uyeyne el-Hilâlî el-Kûfî, KS (ö. 198)

Mekke'ye sonradan gelerek yerleşmiştir. Meşhûr imâm İbn Uyeyne, zamanının Hicâz fakîhidir. Sadece sika olanlardan tedlîs yapmıştır. İbn Hibbân bunun sadece ona has bir özellik olduğunu söylemiştir²⁵. Nesâî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır. Burhân(üddîn) el-Halebî, (müde'llislerle ilgili eserinde) Süfyân b. Uyeyne isminde iki tercüme zikretmiştir. Birincisi meşhûr olan Süfyân'dır. İkincisi ise Esfel tarafından Mis'ar b. Kidâm'ın mevlâsı olan Süfyân b. Uyeyne el-Hilâlî'dir. Burhân "*Bu ikinci Süfyân'ın tedlîs yaptığı ve leyse bi şey olduğu*"nu söylemektedir²⁶. Ancak durum Burhân'ın zannettiği gibi değildir. Çünkü İbn Uyeyne, Benî Hilâl'in mevlâsıdır. Zira Zehebî, İbn Dakîku'l-İd ile bir araya geldiğinde "*Ebû Muhammed el-Hilâlî kimdir?*" diye sorduğunu, onun da "*Süfyân b. Uyeyne'dir.*" şeklinde cevap vermesine hayret ettiğini yapmış olduğu rihlesinin faydalarından biri olarak zikretmiştir. Ayrıca İbn Uyeyne'nin Mis'ar'a nisbet edilmesi, Mis'ar'ın Benî Hilâl'den olması sebebiyledir. İclî (de iki tane Süfyân b. Uyeyne tercümesi zikretmiş) birisi için "*Leyse bi şey*" demiş, diğersinin ise tedlîs yaptığını belirtmemiştir. Bu ihtilâl olabilir. İclî'nin *Sikât*'ına baktım "*Süfyân b. Uyeyne*" maddesinde bu söylediklerini gördüm²⁷.

53. Süleyman b. Dâvud et-Tayâlisî, Ebû Dâvud, Bt – M – SE (ö. 204)

Hadîs hâfızıdır. Künyesi ile meşhûrdur. Çok hadîs rivâyet eden sika muhaddislerdendir.

Yezîd b. Zürey' (ö. 182) "*Ona Şu'be'nin iki hadîsini sordum. O da bunları ondan duymadım dedi. Ancak daha sonra Tayâlisî bu iki hadîsi*

²⁴ Ebû Tâlib Akîl b. Atiyye el-Kâdî, *İlelü't-Tirmiziyyi'l-Kebîr*, (thk. Subhî es-Semerrâî, Ebû'l-Meâtî en-Nürî, Mahmud Muhammed Halil es-Sa'îdî), Âlemü'l-Kutub, Beyrût, 1489/1989, s. 388.

²⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, (terfîb: İbn Balabân, thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1408/1988, I, 161.

²⁶ Halebî, *et-Tebyîn*, s. 28-29.

²⁷ Bkz. Ahmed b. Abdullâh b. Sâlih Ebû'l-Hasen el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, (thk. Abdu'l-Azîm el-Bustî), I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medîne, 1405/1985, I, 417.

Şu'be'den (işitmiş gibi) rivâyet etti." demiştir. Zehebî de "Tayâlisî, bu iki hadîsi Şu'be'den tedlîs yapmıştır, onun ne (müvellis) olduğu bilinen bir şeydir." demiştir. Bana göre onun bu iki hadîsi sonradan hatırlamış olması da muhtemeldir. Ancak tedlîs yapmışsa araştırılır; (hadisi) muhtemel bir sîga (عن) ile rivâyet etmişse bu isnâd tedlîsi, sarîh (أخبرنا ، حدثنا gibi) bir sîga ile rivâyet etmişse bu icâzet (le almış olduğu hadîsi beyân etmeden rivâyet etmek anlamına gelen siyağ) tedlîsidir.

54. Süleyman b. Tarhân et-Teymî, KS (ö. 143)

Küçük tâbi'ilerin meşhûrlarından ve Basra ehlinin fazîletlilerindendir. Nesâî ve başkaları, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

55. Süleyman b. Mihrân el-A'meş, KS (ö. 147, 148)

Kûfe'nin muhaddisi ve kıraat âlimidir. Tedlîs yapardı. el-Kerâbîsî, Nesâî, Dârekutnî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

56. Şerik b. Abdillâh en-Nehâî el-Kâdî, Bt – M – SE (ö. 177, 178)

Meşhûr ve sebt (güvenilir) râvilerdendir. Kâdî olarak tayin edildikten sonra hıfzı bozulmuştur. Tedlîsten kaçınırdı. Ancak Abdülhak el-İşbîlî (ö. 582) *el-Ahkâm*'ında; Dârekutnî'nin onu tedlîsle vasıflandırdığına atıf yapmıştır.

57. Şu'ayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs, Bk – SE (ö. 81-90)

Dedesinden (Abdullah b. Amr) rivâyet etmiş, kendisinden de iki oğlu Amr (babasının dedesi Abdullah b. Amr'dan aldığı meşhûr sahîfenin râvîsi) ve Ömer ile Sâbit el-Bünânî, Atâ el-Horasânî ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Ondan gelen rivâyetlerin büyük çoğunluğu oğlu Amr'dandır. İleride Amr'ın tercümesinden bahsedilecektir.

Şu'ayb'ın dedesinden semâ'nın olup olmadığı hakkında ihtilâf edilmiştir. İbnü'l-Medînî, Buhârî, Dârekutnî, Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî ve Ebû Bekir b. Ziyâd en-Neysâbûrî onun dedesinden semâ'nın kesin olduğunu belirtmektedirler. Ahmed b. Hanbel ise "Ondan semâ'ı olduğu kanaatindeyim" demiştir. İbn Ma'in ve İbn Hibbân ise onun dedesinden kesinlikle semâ'ı olmadığını söylemişlerdir. Nitekim İbn Ma'in "Şu'ayb, dedesi Abdullah b. Amr'ın kitabını vicâde ile elde etmiş ve ondan rivâyette bulunmuştur." demiş, İbn Hibban da "Her kim onun dedesinden semâ'ı vardır derse, bu söz benim nazarımda ğayr-ı sahihtir." demiştir²⁸.

Bana göre Şu'ayb'ın dedesinden yapmış olduğu rivâyetlerde semâ'nı tasrîh ettikleri – ki bunları bizzat semâ etmiştir – azdır. Diğerleri ise sahîfedendir. Bu da bir çeşit tedlîstir.

²⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 437.

58. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, KS (ö. 211)

Meşhûr hadîs hâfızıdır. Hadîslerinin tahrîc edilmesinde ittifâk edilmiştir. Her ne kadar bazı hadîs âlimleri onu tedlîsle vasıflandırmışsa da tedlîsten uzak durduğuna dair kendisinden şu sözler nakledilmiştir: *“Hac yaptıktan sonra Mekke’de üç gün kaldım. O günlerde ehli hadîsten hiç kimse yanıma gelmedi. Kâbe’nin örtüsüne sarılarak ‘Ey Rabbim! Ben yalancı mıyım? Ben müde’llis miyim? Ben Bakıyye b. el-Velîd miyim?’ dedim. Eve döndükten sonra ehli hadîs yanıma gelmeye başladı.”* Bu ifadelerinde Bakıyye’yi zikretmiş olması, çok tedlîs yapmadığına delil olabilir.

59. İkrime b. Hâlid b. Sa’îd b. el-Âs b. Hişâm el-Mahzûmî, B – M – D – T – N (ö. 111-120)

Meşhûr bir tabi’idir. Zehebî, Urcûze’sinde (*Esmâu'l-Müde’llisîn* adlı manzum eserinde), el-Alâî de *Merâsil’*inde onu müde’llis olarak zikretmiştir.

60. Amr b. Şu’ayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs es-Sehmî, Bk – SE (ö. 118)

Tâbi’ünün küçüklerindedir. Meşhûr olmakla birlikte mutelefün fih bir râvîdir. Hadîs âlimlerinin çoğuna göre sadûktur. Babası, onun da dedesi yoluyla rivâyet ettiklerinin dışındaki hadîsleri kavîdir. İbn Ma’in *“Eğer ‘عن أبيه عن جده’ şeklinde rivâyette bulunuyorsa bu kitaptandır. Ancak Sa’îd b. el-Müseyyib, Süleymân b. Yesâr ve Urve’den rivâyet ettiklerinde ise sikadır.”* demiştir. Ebû Zur’a *“Sikalar ondan rivâyette bulunmuşlardır. ‘Babası → dedesi (عن أبيه عن جده) tarikiyle’ çokça rivâyet etmesinden dolayı tenkît edilmiştir. Onu tenkît edenler şunları söylemişlerdir: Babasından semâ’ı çok azdır; ancak yanında bulunan bir sahîfeyi alıp ondan rivâyet etmiştir. Rivâyetlerdeki münkerlerinin geneli zayıf râvîlerin ondan yaptığı rivâyetlerdir. Yanındaki kitaptan ötürü tenkît edilmiştir. Kendisi hadd-i zâtında sika bir râvîdir.”* demiştir.

İbn Ebî Hayseme, Hârûn b. Ma’rûf’un şunları söylediğini nakletmektedir: *“Amr babasından hiçbir şey semâ etmemiştir. Ondan rivâyet ettikleri ise vicâde yoluyla elde ettiği kitaptandır.”* İbn Adiy de *“İmâmlar, sikalar ve bir gurup zayıf râvî ondan rivâyet etmiştir. Ancak sahîh müellifleri, onun babası → dedesi tariki ile rivâyet ettikleri hadîslerini ‘Bunlar sahîfedendir’ diyerek kitaplarına tahrîc etmemişlerdir.”*

Yukarıdakilerin beyânlarına göre Amr tedlîs yapmıştır. Zira onun babasından semâ’ı sabittir. Ancak semâ’ etmeyip te sahîfeden almış olduğu birçok hadîsi “عن” sîgası ile rivâyet etmesi, Allah en iyisini bilir, tedlîsin bir çeşididir.

61. Muhammed b. Hâzım el-Kûfî Ebû Mu’âviye ed-Darîr, KS (ö. 195)

Künyesi ile meşhûrdur. Hıfzı derindir. el-A’mes’den rivâyet edenlerin

içerisinde en sağlamdır. Dârekutnî, onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

62. Muhammed b. Hammâd et-Tihârî, İM (ö. 271)

Abdurrezzâk'dan rivâyet etmiştir. Ebû Muhammed b. Hazm, onun bir hadîste tedlîs yaptığına işâret etmiştir.

63. Yahyâ b. Ebî Kesîr el-Yemânî, KS (ö. 132)

Tâbi'ünün küçüklerindedir. Meşhûr hadîs hâfızıdır. Çokça irsâl yapmıştır. Sahâbeden semâ'nın olmadığı söylenmektedir. Nesâî, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

64. Yûnus b. Ubeyd el-Basrî, KS (ö. 139)

Basra'nın hadîs hâfızlarındandır. Meşhûr sikalardandır. Nesâî, onu tedlîsle vasıflandırmış; Sülemî, Dârekutnî'nin de bu görüşte olduğunu belirtmiştir.

65. Yûnus b. Abdila'la es-Sadeî el-Mısrî, M – N – İM (ö. 264)

Zehebî, İbn Mâce'nin de tahrîc ettiği²⁹, Şâfiî'den, onun da Muhammed b. Hâlid el-Cenedî'den rivâyet etmiş olduğu Enes'den gelen hadîste tesviye³⁰ (tedlîsi) yaptığını belirtmiştir.

66. Yûnus b. Ebî İshâk Amr b. Abdillâh es-Sabî'î, Bk – M – SE (ö. 152)

Meşhûr hâfızlardandır. Kûfelidir. Şa'bî → el-Hâris (b. Abdillâh ö. 65) → Ali yoluyla rivâyet ettiği “Ebû Bekir ve Ömer Cennet ehlinin orta yaşlılarının efendileridirler.” hadîsinin isnâdındaki el-Hâris'i düşürmüştür.

Üçüncü Mertebe

Bu mertebedeki kişilerin sayısı 50'dir.

67. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Utâridî el-Kûfî, D (ö. 272)

Meşhûr bir muhaddistir. Hakkında tenkît ifadeleri vardır. İbn Adiy “Münker rivâyetini bilmiyorum. Ne var ki rivâyet ettiği kişilerin çoğundan semâ'ı olmadığı için tedlîs yapmakla ithâm edilmiştir.” demiştir.

68. İsmail b. Ayyâş Ebû Utbe el-Ansî, Br – SE (ö. 181, 182)

Kendi zamanında Şam ehlinin âlimi idi. Tevsîkinde (sika olup olmadığına) ihtilâf edilmiştir. Birçoğuna göre onun Şamlılardan yapmış

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbni Mâce, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Fiten, 23.

³⁰ Başka kaynaklarda Yûnus'un bu rivâyette tesviye tedlîsi değil de; kendisi ile Şâfiî arasındaki şahsı düşürerek isnâd tedlîsi yaptığı geçmektedir. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâm*, XII, 351; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, (thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf), I-XV, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, y.y., 2003, VI, 459; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 266.

olduğu rivâyetleri makbuldür. İbn Ma'în ve daha sonra İbn Hibbân *Sikât'*ında onun tedlîs yaptığına işâret etmiştir.

69. Habîb b. Ebî Sâbit el-Kûfî, KS (ö. 119)

Meşhûr bir tâbi'îdir. Çokça tedlîs yapar. İbn Huzeyme (ö. 311), Dârekutnî ve başkaları onun tedlîs yaptığını söylemişlerdir. Ebû Bekir b. Ayyâs (ö. 194), el-A'meş'ten Habîb ile ilgili şunları söylediğini nakletmektedir: “Eğer bir adam senden bana bir hadîs rivâyet ederse, onu aradan kaldırarak senden rivâyet etmekte bir mahsur görmem.”

70. el-Hasen b. Zekvân, B – D – T – İM (ö. 141-150)

Hadîsleri ile ihticâc edilmesi hususunda ihtilaf edilmiştir. Buhârî'nin *Sahîh'*inde tek bir hadîsi vardır³¹. İbn Sâ'îd, onun tedlîs yaptığına işâret etmiştir.

71. Humeyd et-Tavîl, KS (ö. 142, 143)

Enes'in talebelerindendir. Meşhûrdur. Enes'den çokça tedlîs yapmıştır. Öyle ki “Enes'den rivâyetlerinin büyük kısmı (aslında) Sâbit (el-Bünânî) ve Katâde vasıtasıyla” denilmiştir. Nesâî ve başkaları, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır. Semâ'ını tasrîh ederek ve tahdîs sîgası ile Enes'den yapmış olduğu birçok rivâyeti, Buhârî ve başkaları kitaplarına tahrîc etmişlerdir.

72. Şu'ayb b. Eyyûb es-Sarîfînî, D (ö. 261)

Ebû Dâvud'un şeyhlerindendir. İbn Hibbân ve Dârekutnî onu tedlîsle vasıflandırmıştır³².

73. Şu'ayb b. Abdillâh (ö. ?)

Ali b. el-Medînî onun hakkında şunları söylemiştir: “Bana Hüseyin b. el-Hasen el-Eşkar → Şu'ayb b. Abdillâh → Ebû Abdillâh → Nevf → Ali b. Ebî Tâlib yoluyla bir hadîs rivâyet edince Hüseyin'e bunu kimden işittiğini sordum. Hüseyin, Şu'ayb b. Abdillâh'dan aldığını söyledi. Bu sefer Şu'ayb'a gidip kimden işittiğini sordum. O da Ebû Abdillâh el-Cessâs'dan (ö. ?) onun da Hammâd el-Kassâb'dan (ö. ?) aldığını söyledi. Bunun üzerine Hammâd el-Kassâb'a kimden aldığını sordum, o da Ferkad'den (es-Sebehî ö. 131), onun da Nevf'ten aldığını söyledi. Bir de baktım ki Şu'ayb bu rivâyette peşpeşe üç râvîyi gizleyerek tedlîs yapmış yani onları düşürmüştür.”

74. Safyân b. Sâlih b. Dînâr ed-Dimeşkî Ebû Abdilmelik el-Müezzîn, D – T – N – İMt (ö. 237-239)

Ebû Dâvud ve başkaları, onu tevsîk etmişlerdir. Tesviye tedlîsi yaptığı

³¹ Buhârî, *Sahîh*, (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-V, Dâru'l-Ulûmî'l-İnsâniyye, Dimeşk, 1413/1993, Rikâk, 51.

³² İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 309.

söylenilmektedir. Bu bilgi Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî'nin tercemesinde³³ gelecektir.

75. Talha b. Nâfi' Ebû Süfyân el-Vâsitî, KS (ö. 111-120)

Câbir (b. Abdillâh)'dan rivâyet etmiştir. Sadûktur. Künyesi ile meşhûr olmuştur. Tedlîs yapmakla bilinir. Nitekim Dârekutnî, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

76. Abdullâh b. Mervân Ebû'ş-Şeyh el-Harrânî (ö. 211-220)

Züheyr b. Mu'âviye ve başkalarından rivâyet etmiş, kendisinden de Hüseyin b. Mansûr (ö. 238), İbrahim b. el-Heysen (ö. 278) rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Sikât*'ında onunla ilgili "Semâ'ımı beyân ettiği hadîslerine itibar edilir." demiştir³⁴.

77. Abdullâh b. Ebî Necîh el-Mekkî el-Müfessir, KS (ö. 131)

Rivâyetlerinin geneli Mücâhid'dendir; ancak ondan tedlîs yapmıştır. Nesâî de onun tedlîs yaptığını belirtmiştir.

78. Abdulcelîl b. Atiyye el-Kaysî Ebû Sâlih el-Basrî, Be – D – N (ö. 141-150)

İbn Ma'în onu tevsik etmiş, onunla ilgili Buhârî "Bazı rivâyetlerinde vehmetmiş olabilir.", İbn Hibbân ise "Semâ'ımı beyân ettiği rivâyetlerine itibar edilir." demiştir³⁵.

79. Abdurrahman b. Abdillâh b. Mes'ûd, KS (ö. 79)

Sika ve meşhûrdur. İbn Ma'în "Babasından semâ'ı yoktur." demiştir. Ali b. el-Medînî de "Babasını görmüş ve ondan iki hadîs semâ etmiştir. Bunlar: 'keler' ile (Aşırı sıcakta) namazın geciktirilmesi' hadîsidir." demiştir. İclî ise "Bir rivâyet hariç babasından semâ'ının olmadığı söylenmektedir ki o da; 'Helâli harâm kılan, harâmı helâl sayan gibidir' rivâyetidir." demiştir. Buhârî, *et-Târîhu'l-Evsat*'ında İbn Huseym (Abdullâh b. Osmân b. Huseym ö. 132) → el-Kâsım b. Abdurrahman (ö. 120) → Babası (Abdurrahman b. Abdillâh b. Mes'ûd) tarîkiyle: "Babam ile beraberken..." diyerek "Namazın geciktirilmesi" hadîsini rivâyet ettiğini haber vermektedir³⁶. Yine Buhârî "(Şu'be) onun babasından semâ'ının olmadığını söylemektedir. Ancak bana göre İbn Huseym'in hadîsi onunkinden evladır/sahîhtir." demiştir. Ahmed (b. Hanbel) "Babası vefat ettiğinde 6 yaşında idi" demiştir. Sevrî ve Şerîk "Babasından semâ'ı olduğunu", İsrâîl ise onun "Keler" hadîsini "سمعت"

³³ 103. sırada bulunmaktadır.

³⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 345.

³⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 421.

³⁶ Buhârî, *Târîhu'l-Evsat*, (thk. Teysîr b. Sa'd), I-IV, Dâru'r-Rüşd, Riyâd, 1426/2005, I, 526.

şeklinde bir lafızla rivâyet ettiğini söylemiştir. Buhârî *et-Târîhu's-Sağîr*'ine el-Kâsım b. Abdurrahman'ın babasından “*Abdullah (b. Mes'ûd)'un vefatı esnasında 'Bana bir vasiyetin var mı?' dediği, onun da 'Hatalarından vaz geç!' diye tavsiye ettiği*” rivâyetini tahrîc etmiştir.

Bana göre de durum şöyledir: Abdurrahman'ın babasından yapmış olduğu rivâyetlerden dört tanesinde semâ'ını tasrîh etmiştir ki bunlardan birisi zaten mevkuftur. Ne var ki babasından çokça rivâyeti vardır. *Sünen*'de 15, *Müsned*'de ise buna 7 tane daha ilâve yapılmıştır. Bu rivâyetlerin büyük bir kısmı mu'an'andır. Bu da tedlîstir. Yine de Allah en doğrusunu bilir.

80. Abdurrahman b. Muhammedel-Muhâribî, KS (ö. 195)

Abdullah b. Numeyr'in (ö. 199) tabakasından (9. tabakadan) olan meşhûr bir muhaddistir. Ukaylî onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

81. Abdulazîz b. Abdillâh el-Kureşî el-Basrî Ebû Vehb el-Cüd'ânî (ö. ?)

Sa'îd b. Ebî Arûbe (ö. 156), Hâlid el-Hazzâ ve Behz b. Hakîm'den (ö. 160) rivâyet etmiş, kendisinden de el-Hasen b. Müdrîk (es-Sedûsî ö. 260) ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hibbân, *Sikât*'ında onunla ilgili “*Semâ'ını beyân ettiği hadislerine itibar edilir.*” demiş³⁷, İbn Adiy ise “*Rivâyetlerinin geneli sikaların üzerinde durmadığı hadislerdir.*” diyerek onu tenkît etmiştir³⁸.

82. Abdulmecîd b. Abdilazîz b. Ebî Revvâd el-Mekkî, M – SE (ö. 206)

Sadûktur. Mürciî olduğu söylenilmektedir. Hıfzında problem vardır. Tedlîs yapmakla itham edilmektedir. Nitekim el-Alâî onu müde'llislerden biri olarak zikretmiştir.

83. Abdulmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Mekkî, KS (ö. 150)

Hicâz'ın fakîhi olup hadisteki ilmî ve güvenirliliği ile meşhûrdur. Çok hadîs rivâyet etmiştir. Nesâî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır. Hakkında Dârekutnî “*İbn Cüreyc'in tedlîsinden sakının. Çünkü onun tedlîsi çirkindir. Zira o (İbn Uyeyne gibi sikaları değil sadece İbrahim b. Ebî Yahyâ ve Mûsâ b. Ubeyde gibi) mecrûh râvileri tedlîs yapar.*” demiştir³⁹.

84. Abdulmelik b. Umeyr el-Kıbtî el-Kûfî, KS (ö. 136)

Tabi'ünün meşhûr sika râvilerindedir. Aynı zamanda tedlîs yapmakla da meşhûrdur. Dârekutnî, İbn Hibbân ve başkaları, onu tedlîs yapmakla

³⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 394.

³⁸ İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 512.

³⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 251.

vasıflandırmıştır.

85. Abdulvehhâb b. Atâ el-Haffâf el-Basrî, Bh – M – SE (ö. 204, 206)

Ebû Üsâme'nin (Hammâd b. Üsâme ö. 201) tabakasından (9. tabaka) sadûk ve ma'rûf bir şahsiyettir. Hakkında Buhârî “*Sevr (b. Yezîd) el-Hımsî'den (ö. 150-155) ve başkalarından münker rivâyetlerde tedlîs yapmıştır.*” demiştir.

86. Ubeyde b. el-Esved b. Sa'îd el-Hemedânî, T – İM (ö. 181-190)

İbn Hibbân *Sikât'*ında onun tedlîs yaptığına işâret etmiştir⁴⁰.

87. Osman b. İmrân el-Haneftî (ö. ?)

İbn Cüreyc'den rivâyet etmiş, kendisinden de Muhammed b. Harb en-Neşâî (ö. 255) rivâyette bulunmuştur. İbn Hibbân *Sikât'*ında onunla ilgili “*Semâ'ını beyân ettiği hadîslerine itibar edilir.*” demiştir⁴¹.

88. İkrime b. Ammâr el-Yemâmî, Bt – M – SE (ö.160)

Tâbi'ünün küçüklerindedir. Ahmed b. Hanbel ve Dârekutnî, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

89. Ali b. Ğurâb el-Kûfî el-Kâdî, N – İM (ö. 184)

Muhtelefün fih bir râvidir. İbn Ma'in onu tevsîk etmiştir. Dârekutnî ve başkaları da onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

90. Ömer b. Ali b. Ahmed el-Leys el-Buhârî el-Leysî Ebû Müslim (ö. 466)

Meşhûr hâfizlardan olup çok rihle yapmıştır. Muteahhir ulemanın çok eser sahibi olanlarından. 466 yılında vefat etmiştir. 468 yılında vefat ettiği de söylenmektedir. Yahyâ b. Mende onu tedlîsle vasıflandırmıştır. Şîreveyh de onunla ilgili “*Hadîsleri ezberlerdi ve tedlîs yapardı.*” demiştir.

91. Amr b. Abdullah es-Sabî'î Ebû İshâk el-Kûfî, KS (ö. 129)

Tâbi'ünün sikalarından olup tedlîs yapmakla meşhûrdur. Nesâî ve başkaları, onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

92. Katâde b. Di'âme el-Basrî, KS (ö. 117)

Enes b. Mâlik'in talebelerindedir. Asrının hâfizlarından olup tedlîs yapmakla meşhûrdur. Nesâî ve başkaları, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

93. Mübârek b. Fedâle el-Basrî, Bt – D – T – İM (ö. 166)

Tedlîs yapmakla meşhûrdur. Dârekutnî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır. Tedlîslerinin ekseriyeti Hasanü'l-Basrî'den olan

⁴⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 437.

⁴¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 453.

rivâyetleridir.

94. Muhammed b. el-Hüseyn el-Buhârî (ö. ?)

Veki'den rivâyet etmiş, kendisinden de iki oğlu Ömer (ö. ?) ve İbrahim b. Muhammed (ö. 261-270) rivâyette bulunmuştur. İbn Hibbân, tedlîs yaptığına işâret etmiştir⁴².

95. Muhammed b. Sadaka el-Fedekî (ö. ?)

Mâlik b. Enes'in talebelerindedir. İbn Hibbân *Sikât*'ında onun tedlîs yaptığını belirtmiştir⁴³. Dârekutnî de onun tedlîs yaptığını söylemiştir.

96. Muhammed b. Abdîrrahman et-Tufâvî, B – D – T – N (ö. 181-190)

Etbâ'û't-tâbi'indedir. Ahmed ve Dârekutnî, onun tedlîs yaptığını belirtmişlerdir.

97. Muhammed b. Abdîmelik el-Vâsîti el-Kebîr Ebû İsmail (ö. ?)

İsmail b. Ebî Hâlid (ö. 147) ve onun tabakasındakilerden rivâyet etmiş, kendisinden de Vehb b. Bakîyye (ö. 239) rivâyette bulunmuştur. İbn Hibbân, tedlîs yaptığını belirtmiş⁴⁴, kezâ Zehebî de *Tezhîbu't-Tehzîb*'inde buna işâret etmiştir.

98. Muhammed b. Aclân el-Medenî, Bt – M – SE (ö. 148)

Küçük tâbi'undan olup hadîs rivâyetiyle meşhûrdur. Mâlik'in şeyhlerindedir. İbn Hibbân, tedlîs yaptığını belirtmiştir.

99. Muhammed b. İsâ b. Necîh Ebû Ca'fer b. et-Tebba', Bt – D – Tş – N – İM (ö. 224)

Meşhûr sikalardandır. Talebelerinden Ebû Dâvud onun hakkında "*Müde'llis idi*" demiş, Dârekutnî de onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

100. Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bâğendî, el-Hâfiz el-Bağdâdî Ebû Bekr (ö. 312)

Doğru sözlü ve güvenilir olmakla birlikte tedlîs yapmakla meşhûr olmuştur. (Hicrî) 300 yılından sonra vefat etmiştir. Hakkında Ebû Bekir el-İsmâilî "*Onu kizb ile ithâm etmiyorum; ancak tedlîs yapardı.*", İbn Muzaffâr "*Tedlîs haricinde münker rivâyetleri yoktur.*", Dârekutnî de "*Bazı hocalarından hadîs yazmış, sonra kendisi ile şeyhi arasındaki üç kişiyi düşürmüştür.*" demiştir.

⁴² İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 68.

⁴³ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 67.

⁴⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 49.

101. Muhammed b. Müslim b. Tedrus el-Mekkî Ebu'z-Zübeyr, KS (ö. 126)

Tâbi'undan olup tedlîs yapmakla meşhûrdur. el-Hâkim, *Ulûmu'l-Hadîs*'inde vehme kapılarak, isnâdında Ebû'z-Zübeyr'in olduğu bir hadîsin senedindeki râvîler için “*Tedlîsle ma'rûf râvîler değildir.*” demiştir. Ancak Nesâî ve daha başkaları, onun tedlîs yaptığını bildirmişlerdir.

102. Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillah b. Şihâb ez-Zühri, el-Fakîh el-Medenî, KS (ö. 124)

Aslen Medîneli olmakla beraber sonradan Şam'a yerleşmiştir. Tâbi'ünün meşhûr büyük imâmlarındandır. Şâfiî, Dârekutnî ve başkaları, onu müdellis olarak vasıflandırmıştır.

103. Muhammed b. Musaffâ, D – N – İM (ö. 246)

Ebû Hâtim İbn Hibbân *Du'efâ* adlı eserinin mukaddimesinin sonunda şunları zikretmiştir; “*Ebû'l-Hasen İbnu'l-Cevsâ, Ebû Zur'a ed-Dimeşki'den şöyle rivâyet etmiştir: Safvân b. Sâlih ve Muhammed b. Musaffâ, Bakıyye b. el-Velîd gibi tesviye tedlîsi yapmışlardır.*”

104. Muhriz b. Abdillah Ebû Recâ el-Cezerî, Be – İM (ö. 151-160)

Etbâ'u't-tâbi'ındendir. İbn Hibbân *Sikât*'ında onu müdellis olarak vasıflandırmıştır⁴⁵.

105. Mervân b. Mu'âviye el-Fezârî, KS (ö. 193)

Etbâ'u't-tâbi'ından olup tedlîs yapmakla meşhûrdur. Aynı zamanda şuyûh tedlîsi de yapardı. Dârekutnî, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

106. Mus'ab b. Sa'id Ebû Hayseme el-Missîsî (ö. 231-240)

Aslen Horasanlıdır. Ebû Hayseme el-Cu'fî, Abdullah b. el-Mübarek ve daha başkalarından rivâyet etmiş, kendisinden de el-Hasen b. Süfyân (ö. 303), Ebû Hâtim er-Râzî ve daha başkaları rivâyette bulunmuşlardır. İbn Adiy onun için “*(Sikalardan münker hadîsler rivâyet eder ve onların isimlerini) tashîf yapar.*” demiş, İbn Hibbân da *Sikât*'ında “*Tedlîs yapmıştır. Ömrünün sonlarında gözlerini kaybetmiştir.*” demiştir⁴⁶.

107. el-Muğîre b. Miksem ed-Dabbî el-Kûfî, KS (ö. 136)

İbrahim en-Nehaî'nin râvîlerinden/talebelerinden olup meşhûr sikalardandır. Nesâî onu tedlîsle vasıflandırmıştır. İclî de (onun tedlîs yaptığına dâir) Muhammed b. Fudeyl'den (ö. 195) bir rivâyet nakletmiştir. Ebû Dâvud onunla ilgili “*Tedlîs yapmamıştır*” diyerek sanki İclî'nin onun hakkındaki “*İbrahim'den olan rivâyetleri mürseldir. Ona bu rivâyetleri kimden semâ ettiği*

⁴⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 504.

⁴⁶ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 175.

.....
sorulsa söyler." sözlerine tâbi olmuştur.

108. Mekhûl eş-Şâmî, Bk – M – SE (ö. 112)

Tâbi'ünün meşhûr fakîhlerindendir. Birkaç kişi dışında sahâbeden semâ'ının olmadığı söylenmektedir. İbn Hibbân, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmış⁴⁷, Zehebî de onu müde'llis olarak zikretmiştir. Ancak mutekaddimûndan sadece İbn Hibbân'ın onun tedlîs yaptığına dâir beyânını tespit edebildim.

109. Meymûn b. Mûsâ el-Mereî, T – İM (ö. 151-160)

Hasanu'l-Basrî'nin talebelerindendir. Nesâî ve Dârekutnî, tedlîs yaptığını belirtmiş; İbn Adiy'de Ahmed b. Hanbel'den onun tedlîs yaptığına dâir bir nakilde bulunmuştur.

110. Hişâm b. Hassân el-Basrî, KS (ö. 147, 148)

Ali b. el-Medîni ve Ebû Hâtim tedlîs yaptığını belirtmiştir. Hakkında Cerîr b. Hâzım "Hasanu'l-Basrî'nin meclisinde yedi sene buldum. Bu süre zarfında Hişâm'ı o mecliste hiç görmedim." demiştir. Cerîr'e "Peki Hasanu'l-Basrî'den rivâyet ettiği hadîsleri kimden almıştır?" diye sorulduğunda, o da "Havşeb'den aldığımı düşünüyorum." demiştir. Ali b. el-Medîni ise "Ashâbımız onun hadîsini sâbit/sahîh sayarken Yahyâ b. Sa'îd ise taz'îf etmektedir. Genel itibarıyla onun Hasanu'l-Basrî'den aldığı hadîsleri Havşeb vasıtasıyla aldığı düşünülmemektedir." demiştir.

111. Hüseyim b. Beşîr el-Vâsitî, KS (ö. 183)

Etbâ'u't-tâbi'ındendir. Sika olmakla beraber tedlîs yapmakla meşhûrdur. Nesâî ve başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır. Onun ilginç tedlîslerinden biri şudur: "Talebeleri 'Bize tedlîs yapmadan rivâyet etmeni istiyoruz' deyince, Hüseyim de onlara tedlîs yapmayacağına söz verdi. Daha sonra rivâyetlerini imlâ ettirmeye; 'حدثنا فلان وفلان عن فلان' şeklinde başladı ve gün boyu rivâyetlerini böyle devam ettirdi. Rivâyetlerine son verdikten sonra talebelerine 'Bugün rivâyetlerimde hiç tedlîs yaptım mı?' diye sordu. Onlar da 'Hayır' cevabını verince Hüseyim 'Size rivâyet ettiğim bütün hadîslerde ismi geçen şeyhlerden ilkinden semâ ettim, ikincisinden ise semâ'im yoktur' demiştir." Bana göre bu tür tedlîsin isminin "Atf Tedlîsi" olması gerekmektedir.

112. Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Kûfî, Bt – M – SE (ö. 136, 137)

Etbâ'u't-tâbi'ındendir. Ömrünün sonlarında hafızası bozulduğu için taz'îf edilmiştir. Dârekutnî, Hâkim ve daha başkaları, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmışlardır.

⁴⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 446-47.

113. Yezîd b. Abdîrrahman Ebû Hâlid ed-Dâlânî, SE (ö. 141-150)

Etbâ'u't-tâbi'inden olup künyesi ile meşhûrdur. İbn Ma'în ve başkaları tevsik etmiş; Hüseyin el-Kerâbîsî de onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

114. Yezîd b. Abdîrrahman b. Ebî Mâlik el-Hemedânî ed-Dimeşkî, D – N – İM (ö.130)

Ebû Misher, onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

115. Ebû Hurre er-Rakkâşî el-Basrî, D (ö. 152)

Hasanu'l-Basrî'nin talebelerinden/râvîlerindedir. Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân ondan rivâyette bulunmuştur. Ahmed ve Dârekutnî onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

116. Ebû Ubeyde (Âmir) b. Abdillâh b. Mes'ûd, KS (ö. 81)

Meşhûr bir sikadır. Babasından rivâyet ettikleri *Sünen*'de, babasının haricindeki şeyhlerinden yaptığı rivâyetleri ise *Sahîh*'te yer almaktadır. Babasından semâ'nın olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiş, çoğunluk onun babası ile mülâkî olduğunu, konuşmasını işittiği halde ondan hadîs semâ etmediğini söylemiştir. Babasından naklettiği an'aneli rivâyetleri tedlîs kapsamına girmektedir. Burada zikredilmeye (yani müdellis sayılmaya) kardeşi Abdurrahman'dan⁴⁸ daha müstehâktir. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

Dördüncü Mertebe

Bu mertebede 12 kişi yer almaktadır.

117. Bakîyye b. el-Velîd el-Hımsî, Bt – M – SE (ö. 197)

Meşhûr müksîr (çok sayıda hadîs rivâyet eden) muhaddislerdendir. Müslim'in *Sahîh*'inde bir tek hadîsi vardır. Zayıf ve meçhûllerden çok sayıda tedlîs yapmıştır. İmâmlar onu tedlîsle vasıflandırmışlardır.

118. Haccâc b. Ertât el-Fakîh el-Kûfî, Be – M – SE (ö. 145)

Meşhûrdur. Müslim *Sahîh*'inde onun rivâyetini makrûnen⁴⁹ (bir başka râvî ile) tahrîc etmiştir. Nesâî ve başkaları, onun zayıf râvîlerden tedlîs yaptığını söylemişlerdir. İbnü'l-Mübârek, Yahyâ el-Kattân, Yahyâ b. Ma'în ve Ahmed de onun tedlîs yaptığını belirtmişlerdir. Ebû Hâtim ise “*Sadece ‘حدثنا’ diyerek (semâ'nı beyân ederek) rivâyet ettiği sâlihtir. Zira o leyse bi'l-kaviyy'dir.*” demiştir.

⁴⁸ Abdurrahman b. Abdillâh b. Mes'ûd, 79. sıradaki râvî.

⁴⁹ Aynı şeyhten başka bir râvînin de müstereken rivâyet etmesi.

119. Humeyd b. er-Rebi' el-Kûfî el-Hazzâz el-Lahmî (ö. 258)

Muhtelefûn fih bir râvîdir. Osman b. Ebî Şeybe – ki Humeyd onun tabakasındandır – zayıf râvîlerden tedlîs yaptığını söylemektedir. Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe de babasının “*Humeyd'i en iyi tanıyanlardanım. Sikadır, fakat tedlîs de yapar.*” dediğini nakletmektedir. Halîlî “*Eski râvîlere ait olduğu bilinen rivâyetleri Hüseyim'den rivâyet etmesinden dolayı ta'n edilmiştir.*” demiştir. Bana göre bu tedlîstir.

120. Süveyd b. Sa'îd el-Hadesânî, M – İM (ö. 240)

Dârekutnî, İsmailî ve daha başkaları onu tedlîsle vasıflandırmışlardır. Âhîr ömründe âmâ olmasından dolayı hıfzında bozulma olmuştur ve bu yüzden de taz'îf edilmiştir. Müslim'in ondan olan semâ'ı sıhhatinin bozulmasından öncedir.

121. Abbâd b. Mansûr en-Nâcî el-Basrî, Bt – SE (ö. 152)

Ahmed, Buhârî, Nesâî, es-Sâcî ve daha başkaları, onun zayıf râvîlerden tedlîs yaptığını söylemişlerdir.

122. Atiyye b. Sa'd el-Avfî el-Kûfî, Be – D – T – İM (ö. 111)

Ma'rûf tâbî'ilerdendir. Hıfzı zayıftır. Çirkin tedlîs yapmakla meşhûrdur.

123. Ömer b. Ali el-Mukaddemî, KS (ö. 190)

Etbâ'u't-tâbî'inin meşhûr sikalarındandır. Aşırı derecede tedlîs yapmıştır. Ahmed, İbn Ma'in, Dârekutnî ve daha başkaları, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır. İbn Sa'd onun için “*Sika idi ve aşırı derecede tedlîs yapardı. 'حدثنا' der, sonra bir müddet susar ve arkasından Hişâm b. Urve veya el-A'meş veyahut ta başka birisinin ismini söyleyerek rivâyet ederdi.*” demiştir. Bana göre bunun “*Kat' Tedlîsi*” olarak isimlendirilmesi gerekmektedir.

124. Îsâ b. Mûsâ el-Buhârî, Bt – İM (ö. 187)

Lakabı Ğuncâr'dır. Sadûktur; ancak zayıf ve mechûllerden aldığı hadîslerde tedlîs yaparak sikalardan rivâyet etmekle meşhûrdur.

125. Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttallibî el-Medenî, Bt – M – SE (ö. 150, 151)

Meğâzî müellifidir. Sadûktur; ancak zayıf ve mechûl râvîlerden hatta onlardan daha da şerhîlerinden tedlîs yapmakla meşhûrdur. Ahmed, Dârekutnî ve daha başkaları, tedlîsle vasıflandırmışlardır.

126. Muhammed b. Îsâ b. el-Kâsım b. Süme'y' ed-Dimeşkî, D – N – İM (ö. 204-206)

Zayıf bir râvîdir. İbn Hibbân, onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

127. el-Velîd b. Müslim ed-Dimeşkî, KS (ö. 194, 195)

Ma'rûftur. Doğru sözlü olmakla birlikte aşırı derecede tedlîs yapmakla vasıflandırılmıştır.

128. Ya'kûb b. Atâ b. Ebî Rebâh, N (ö. 155)

Müdelîs sayılmasını gerektirecek sebepler İbn Hibbân'ın *Sikât*'ındaki tercemesinde mevcuttur⁵⁰.

Beşinci Mertebe

Bu mertebede 24 kişi yer almaktadır.

129. İbrahim b. Muhammed b. Ebî Yahyâ el-Eslemî, İM (ö. 184, 191)

Şâfiî'nin şeyhidir ancak cumhur, onu taz'îf etmiştir. Ahmed, Dârekutnî ve daha başkaları onu tedlîsle vasıflandırmışlardır.

130. İsmail b. Halîfe Ebû İsrâîl (b. Ebî İshâk) el-Mulâî, T – İM (ö. 169)

Hadîs âlimleri onu taz'îf etmiş; Tirmizî de onun tedlîs yaptığını belirtmiştir.

131. Beşîr b. Zâzân (ö. ?)

Rişdîn b. Sa'd (ö. 188) ve daha başkalarından rivâyet etmiş, kendisinden de Kâsım b. Abdillâh es-Serrâc (ö. ?) rivâyette bulunmuştur. Dârekutnî taz'îf etmiş, İbnu'l-Cevzî de onu zayıf râvîlerden tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

132. Telîd b. Süleyman el-Muhâribî el-Kûfî, T (ö. 190)

Zayıflığı ile meşhûrdur. Ahmed, İclî ve Dârekutnî onun tedlîs yaptığını söylemişlerdir. İlk ismi "Azîm" vezninde (yani "Telîd")dir. el-Alâî, peşpeşe iki kişinin tercemesini vererek vehme düşmüş⁵¹, Irâkî ve el-Halebî de ona uymuş, hepsi de bu bilgiyi İclî'ye nisbet etmiştir. Mezkûr iki kişiden biri Telîd b. Süyelman'dır (تليد بن سليمان). Diğeri ise Bükeyr b. Süleymandır (بكير بن سليمان). İclî'nin söz konusu kelâmını araştırdım ve bunu sadece bir yerde zikrettiğini gördüm. Ebû'l-Arab da "Du'efâ" adlı kitabında ondan nakletmektedir.

133. Câbir b. Yezîd el-Cu'fî, D – T – İM (ö. 127, 132)

Cumhûr, onu taz'îf etmiştir. Sevrî, İclî ve İbn Sa'd onu tedlîs yapmakla tavsîf etmiştir.

⁵⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 640.

⁵¹ Halbûki İbn Hacer'in belirttiği bu hatayı yapan el-Alâî değil, el-Halebî'dir. Zira Bükeyr b. Süleyman el-Alâî'nin kitabında geçmemekte; el-Halebî'nin kitabında ise 6. sırada geçmektedir. Bkz. Halebî, *et-Tebyîn*, s. 17.

134. el-Hasen b. Umâre el-Kûfî Ebû Muhammed, T – İM (ö. 153)

Meşhûr fukehâdandır. Cumhûr onu taz'îf etmiş; İbn Hibbân da onun hakkında “*Onun en büyük imtihâm/musibeti tedlîstir.*” demiştir⁵².

135. el-Hüseyn b. Atâ b. Yesâr el-Medenî (ö. ?)

Babasından (Atâ b. Yesâr ö. 94) rivâyet etmiştir. Hakkında Ebû Hâtim “*Münkiru'l-hadîs*”, İbnu'l-Cârûd “*Kezzâb*” ve İbn Hibbân *Sikât*'ında “*Hata ve tedlîs yapar.*”, *Du'efâ*'sında ise “*Hadîsi ile ihticâc câiz değildir.*” demiştir.

136. Hârîce b. Mus'ab el-Horasânî, T – İM (ö. 168)

Cumhûr, onu taz'îf etmiştir. İbn Ma'în onunla ilgili “*Yalancılardan tedlîs yapar.*” demiştir.

137. Sa'id b. Merzubân Ebû Sa'd el-Bakkâl, Be – T – İM (ö. 140)

Etbâ'u't-tâbi'îndendir. Zayıftır. Tedlîs yapmakla meşhûr olmuştur. Ahmed, Ebû Hâtim, Dârekutnî ve daha başkaları onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

138. Sâlih b. Ebî'l-Ahdar, SE (ö. 140)

Ravh b. Ubâde, Sâlih'e Zührî'den olan hadisleri sorulduğunda şöyle cevap verdiğini nakletmiştir: “*Bazısını semâ, bazısını kiraat, bazısını ise vicâde yoluyla aldım. Ancak onları şunu şöyle bunu böyle aldım diye ayırım yapmadan rivâyet ettim.*”

139. Abdullah b. Ziyâd b. Sem'an el-Medenî, Dm – İM (ö. 151-160)

Cumhûr, onu taz'îf etmiştir. İbn Hibbân onu tedlîs yapmakla tavsîf etmiştir⁵³.

140. Abdullah b. Lehî'a el-Hadremî, M – D – T – İM (ö. 174)

Mısır kadısıdır. Ömrünün sonlarında ihtilâta maruz kalmıştır. Ondan çok sayıda münker rivâyetler nakledilmiştir. İbn Hibbân onunla ilgili “*Sâlihdi; fakat zayıf râvîlerden tedlîs yapardı.*” demiştir⁵⁴.

141. Abdullah b. Mu'âviye b. Âsım b. el-Münzir b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm (ö. ?)

Dedesinin amcası oğlu olan Hişâm b. Urve'den (ö. 145, 146) rivâyet etmiş, kendisinden de Amr b. Ali el-Fellâs (ö. 249) ve daha başkaları rivâyette

⁵² İbn Hibbân, *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'efâi ve'l-Metrûkîn*, I-II, (thk. Hamdî b. Abdilmecid es-Selefî), Dâru's-Semiî, Riyâd, 1420/2000, I, 229.

⁵³ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 7.

⁵⁴ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 11.

bulunmuştur. Buhârî ve Nesâî, onu taz'îf etmiş, İbn Hibbân da tedlîs yaptığına işâret etmiştir⁵⁵.

142. Abdullah b. Vâkid Ebû Katâde el-Harrânî (ö. 210)

Zayıf bir râvî olduğu hususunda ittifâk edilmiştir. Ahmed, onu tedlîs yapmakla tavsîf etmiştir.

143. Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um, Be – D – T – İM (ö. 156)

İbn Hibbân, *Du'efâ'*'sında müdellis olduğunu zikretmiş, Dârekutnî de onu tedlîs yapmakla vasıflandırmıştır.

144. Abdulazîz b. Abdillâh b. Vehb el-Kelâî (ö. ?)

Zayıf bir râvîdir. İbn Hibbân onunla ilgili “*Semâ'ını beyân ettiği hadislerine itibar edilir.*” demiştir⁵⁶.

145. Abdulvehhâb b. Mücâhid b. Cebr, İM (ö. 151-160)

Hâkim onunla ilgili “*Semâ etmediği şeyhlerinden tedlîs yapardı.*” demiştir. el-Hasen b. Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Ziyâd ise “*Babasından semâ'ı yoktur. (Babasından olan rivâyetleri) kitaptandır.*” demiştir.

146. Osman b. Abdirrahman et-Terâîfî, D – N – İM (ö. 202)

İbn Hibbân onun hakkında “*Zayıf râvîlerden aldığı bazı rivâyetleri, tedlîs yaparak onlardan rivâyet etmiştir.*” demiştir⁵⁷.

147. Ali b. Ğâlib el-Mısrî (ö. ?)

Vâhib b. Abdillâh'dan (ö. 137) rivâyet etmiş, kendisinden de Yahyâ b. Eyyûb (ö. 168) rivâyette bulunmuştur. Ahmed ve başkaları onu taz'îf etmiş, İbn Hibbân da onun için “*Çok tedlîs yapmıştır.*” demiştir⁵⁸.

148. Amr b. Hakkâm (ö. 219)

Hâkim onun hakkında “*Semâ'ı olmadığı kişilerden tedlîs yapardı*” demiş, Ali b. el-Medînî ise “*Gençliğinde Şu'be'den hadis semâ etmiş, vefat edince de kitaplarını almıştır*” demiştir.

149. Mâlik b. Süleyman el-Herevî (ö. 214)

Herât kadısıdır. Nesâî ve başkaları, onu taz'îf etmiş, İbn Hibbân da onu tedlîsle vasıflandırmıştır.

⁵⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 46.

⁵⁶ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 394.

⁵⁷ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 96-97.

⁵⁸ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 111-12.

150. Muhammed b. Kesîr es-San'ânî, D – T – N (ö. 200)

Ukaylî, zayıf râvîlerden biri olan Hâlid b. Amr'ın (ö. 200)⁵⁹ tercemesinden bahsederken onun Süfyânü's-Sevrî → Ebû Hâzım → Sehl tarihiyle rivâyet ettiği “*Dünyayı terket ki Allah seni sevsin...*” hadisini ki bu hiçbir şekilde Sevrî'den nakledilmemiştir, Muhammed b. Kesîr'in de ona uyarak Sevrî'den rivâyet etmesine; “*Bu hadîs Hâlid b. Amr'ın meşhûr bir rivâyetidir, belkide Muhammed bunu Hâlid'den almış, tedlîs yaparak Sevrî'den rivâyet etmiştir.*” demiştir⁶⁰.

151. el-Heysen b. Adî et-Tâî (ö. 207)

Buhârî onu kizb ile ithâm etmiştir. Nesâî ve başkaları da onun metrûk olduğunu söylemişlerdir. Ahmed onun hakkında “*Târihî rivâyetler nakleder ve tedlîs yapar.*” demiştir.

152. Yahyâ b. Ebî Hayye el-Kelbî Ebû Cenâb, D – T – İM (ö. 150)

Hadîs âlimleri onu taz'îf etmişlerdir. Ebû Zur'a, Ebû Nu'aym, İbn Ma'în, İbn Nümeyr, Ya'kûb b. Süfyân, Dârekutnî ve başkaları, onun müde'llis olduğunu söylemişlerdir.

Hâtime

Kerîh görmesine rağmen Şu'be'ye isnâd edilen tedlîs örneği şudur: Fâtıma bnt. el-Mincâ'ya arz ettim, o da İsâ b. Abdirrahman el-Mut'im'den, o da Kerîme bnt. Abdilvehhâb'a arz edildiğinde semâ etmiş, o da Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Bağbân'dan, o da Ebû Amr b. Ebî Abdillâh b. Mende'den ihbâr etmiş, o da Ebû Ömer Abdullâh b. Muhammed b. Ahmed b. Abdilvahhâb'dan imlâ etmiş, o da Ebû Abdillâh Ahmed b. Yûnus b. İshâk'dan tahdîs etmiş, o da Ahmed b. Muhammed el-Esfar'dan tahdîs etmiş, o da en-Nüfeylî'den tahdîs etmiş, o da Miskîn b. Bûkeyr'den tahdîs etmiş, o da Şu'be'den şunları söylediğini tahdîs etmiştir: “*Amr b. Dînâr'a Kâbe'yi görünce elleri kaldırma hakkında sordum. O da Ebû Kaza'a'nın şunları söylediğini nakletti: Muhâcir el-Mekkî'den tahdîs ettim, o da Câbir b. Abdillâh'a 'Siz Kâbe'yi görünce ellerinizi kaldırır mısınız?' diye sorduğunu, onun da 'Biz Resûlullah (s.a.s.) ile beraberken bunu yaptık mı?' diye cevapladığını söyledi.*”

el-Esfar diyor ki: “*Ahmed b. Hanbel ile karşılaştım. Bana bu rivâyeti tekrar etmemi söyledi. Ben de tekrar edince: Şu'be'nin tedlîs yaptığını zannetmiyorum. Biz Muhammed b. Ca'fer'den tahdîs ettik, o da Şu'be'den*

⁵⁹ Hâlid b. Amr el-Kureşî Ebû Sa'id el-Kûfî (ö. 200); Metrûktur. Bkz. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsa b. Hammâd el-Ukaylî, *Kitâbu'd-Duefâi'l-Kebîr*, (thk. Abdulmut'î Emîn Kal'acî), I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998, II, 10-11; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 343-44; İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 283.

⁶⁰ Ukaylî, *Du'efâ*, II, 10-11.

tahdîs etmiş, o da Ebû Kaza'a'dan dört hadîs rivâyet etmiştir. Onlardan birisi de bu hadîstir (Amr b. Dînâr'ı zikretmeyerek doğrudan Ebû Kaza'a'dan rivâyet etmiştir)."

Ebû Kaza'a'nın ismi, Süveyd b. Hücr'dür. İmâm Ahmed b. Hanbel bunu zanna dayalı olarak söylemektedir. Bana göre Şu'be tedlîs yapmamış, bilakis Amr b. Dînâr'dan sormuş, o da rivâyeti nakletmiştir. Sonra Ebû Kaza'a ile karşılaşınca ona da sormuş, o da rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde yer alan Yahyâ b. Ma'în'in Muhammed b. Ca'fer Ğunder'den onun da Şu'be'den rivâyet ettiği "*Ebû Kaza'a'dan işittim...*"⁶¹ şeklinde, Şu'be'nin Ebû Kaza'a'dan semâ'ını tasrîh ederek, bu hadîsi rivâyet etmesi bunun delilidir.

Ayrıca "*Kendisinden işitmediğim halde 'عن فلان - filandan aldım' demektense gökyüzünden yere çakılmayı yeğlerim*" ve "*Tedlîs yapmaktansa zina yapmak bana daha sevimli geliyor*" şeklindeki sözlerin sahibi olan Şu'be'nin tedlîs yaptığı nasıl zannedilebilir? Yine Beğâvî diyor ki: Bize Ahmed b. İbrahim el-Abdî tahdîs etti, o da Muhammed b. Mu'az'dan tahdîs etmiş, o da Muhammed'den tahdîs etmiş, o da Şu'be'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "*İbn Avn ile Amr b. Mürre hariç ashâb-ı hadîsten tedlîs yapmayanını görmedim.*"

Beyhakî de *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*'ında şunları zikretmektedir: "*Şu'be'nin 'Katâde'den hadîs alırken onun ağzına bakar, eğer 'حدثنا' veya 'سمعت' der ise onu yazar, 'عن فلان' der ise onu yazmazdım*" ve "*Sizi el-A'meş, Ebû İshâk ve Katâde'nin tedlîslerinden kurtardım*" dediğini rivâyet ettik."

Bu üç kişinin hadîsleri Şu'be yoluyla geldiği takdirde mu'an'an da olsa semâ'ya delâlet edeceğine dair güzel bir kâidedir.

Aynı şekilde Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî'nin Câbir b. Abdillâh'dan rivâyet ettiği hadîslerden el-Leys b. Sa'd yoluyla gelenler için de bu kural söz konusudur. Çünkü el-Leys Ebû'z-Zübeyr'in Câbir'den semâ ile edindiği rivâyetleri sadece almıştır. Zira Sa'îd b. Meryem el-Leys'den şunları rivâyet etmektedir: "*Ebû'z-Zübeyr'e geldiğimde bana iki kitap verdi. Ona bu iki kitapta bulunan rivâyetlerin hepsini Câbir'den semâ edip etmediğini sordum. O da kimisini semâ ettiğini, kimisini ise etmediğini söyledi. Bunun üzerine semâ ettiği rivâyetleri bana göstermesini istedim. O da bunları bana gösterdi.*"

⁶¹ Hadîsin tamamı şöyledir: Yahyâ b. Ma'în bize tahdîs etti, o da Muhammed b. Câfer'den tahdîs etmiş, o da İbû'be'den tahdîs etmiş, o da Ebû Kaza'a'dan semâ etmiş, o da el-Muhâcir el-Mekkî'den şunları söylediğini rivâyet etmiştir: "*Câbir b. Abdillâh'a; Beyti gören bir adam ellerini kaldırır mı? diye sorulunca 'Ben Yahûdîlerden başka bunu yapan kimse görmedim. Resûlullah (s.a.s) ile birlikte hac ettik bunu o da yapmadı' diye cevap verdi.*" Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'âs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, Menâsik, 45.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- el-Alâî, Salahuddîn Ebî Sa'îd b. Halîl, *Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl*, (thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî), Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1426/2005.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîh*, (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-V, Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, Dimeşk, 1413/1993.
- , *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Ata), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1429/2008.
- , *Târîhu'l-Evsat*, (thk. Teysîr b. Sa'd), I-IV, Dâru'r-Rüşd, Riyâd, 1426/2005.
- Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'âs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- Halebî, Bürhânuddîn İbrahim b. Muhammed Sıbt İbnu'l-Acemî, *Keşfu'l-Hasîs ammen Rumiye bi Vad'i'l-Hadîs*, (thk. Subhî es-Semerrâî), Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1407/1987.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî Ebû Bekr, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, (thk. Ebû İshâk İbrahim b. Mustafa), I-II, Mektebetü İbni Abbâs, Mısır, 2002.
- İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'efâi'r-Ricâl*, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Alî Muhammed Muavved), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997.
- İbn Asâkir, Ali b. Hasen b. Hibetillah b. Abdillâh, *Târîhu Medineti Dimeşk*, (thk. Ömer b. Ğarâme el-Omrevî), I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1415/1995.
- , *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1371/1952.
- , *en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh*, (thk. Rebî' b. Hâdî Umeyr), I-II, Medine, 1404/1984.
- , *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîne bi't-Tedlîs*, (thk. Kerîm Fuâd Muhammed el-Lem'î), y.y., tsz.
- , *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîne bi't-Tedlîs*, (thk. Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî), Mektebetü'l-Menâr, Ammân, 1403/1983.
- , *Tehzîbu't-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*, (thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-VII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1425/2004.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'efâi ve'l-Metrûkîn*, I-II, (thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî), Dâru's-Semî, Riyâd, 1420/2000.
- , *Sahîh*, (terfîb: İbn Balabân, thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1408/1988.
- , *Sikât*, (thk. Muhammed Abdulmu'îd Hân), I-IX, Dâiretu'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1393/1973.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Nedîm, Muhammed b. İshâk, *el-Fihrist*, (thk. İbrahim Ramazân), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1417/1997.
- İbnu'l-İrâkî, Ebû Zur'a Ahmed b. Abdirrahim b. el-İrâkî, *Kitâbu'l-Müde'llisîn*, (thk. Rıf'at Fevzî Abdulmuttalib, Nâfiz Hüseyin Hammâd), Dâru'l-Vefâ, y.y., 1415/1995.
- İclî, Ahmed b. Abdullâh b. Sâlih Ebû'l-Hasen, *Ma'rifetü's-Sikât*, (thk. Abdu'l-Azîm el-Bustî), I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medîne, 1405/1985.
- el-Kâdî, Ebû Tâlib Akîl b. Atiyye, *İlelü't-Tirmiziyyi'l-Kebîr*, (thk. Subhî es-Semerrâî, Ebû'l-Meâti en-Nûrî, Mahmud Muhammed Halil es-Sa'îdî), Âlemü'l-Kutub, Beyrût, 1489/1989.
- Kâtip Çelebi, Mûsâ b. Abdillâh Hacı Halîfe, *Keşfu'z-Zünûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Fünûn*, (thk. Şerafettin Yaltkaya, Rıfât Bilge), I-II, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, tsz.
- en-Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb, *Tesmiyetü Meşâyihi Ebî Abdirrahman Ahmed b. Şu'ayb b. Ali en-Nesâî ellezîne Semî'a minhüm ve Zikru'l-Müde'llisîn*, (mhk. eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî), Dâru'l-Âlem, Mekke, 1423.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd, *Kitâbu'd-Duefâi'l-Kebîr*, (thk. Abdulmut'î Emîn Kal'acî), I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998.
- , *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ali Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdilmevcûd), I-VIII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1995.
- , *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnâût), I-XXIX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1402/1982.
- , *Tabakâtu'l-Huffâz ve Esmâu'l-Müde'llisîn*, (thk. Mahmûd Ziyâd b. Ömer), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, y.y., 1421/2000.
- , *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, (thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf), I-XV, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, y.y., 2003.
- , *Tezkiretü'l-Huffâz*, (thk. Zekeriyâ Umeyrât), I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1998.